

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra církevních dějin a literární historie

Eva Příbylová

**Vznik a počátky Řádu služebníků
Mariiných**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Petr Kubín, Ph.D., Th.D.

Praha 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 5.5. 2024

Eva Příbylová

Bibliografická citace

Vznik a počátky Řádu služebníků Mariiných: bakalářská práce / Eva Příbylová;
Vedoucí práce: Petr Kubín. Praha, 2024. s. 72.

Anotace

Cílem předkládané bakalářské práce je přiblížit dobu, okolnosti vzniku a počátky Řádu služebníků Mariiných ve Florencii v 13. století. Pozornost je věnována spiritualitě řádu i vzestupu mariánské úcty, která měla zásadní vliv na formování zakládající řeholní skupiny. Studie se také zabývá životem dvou nejznámějších světců, Filipa Beniziho a Juliany Falconieri. Mapuje příchod servitů do Čech, k němuž došlo v Praze v roce 1360 na pozvání císaře Karla IV.

Klíčová slova

Řád služebníků Mariiných, servité, Panna Marie, Florencie, spiritualita

Abstract

The aim of the present bachelor thesis is to present the time, circumstances and origins of The Order of the Servants of Mary in Florence in the 13th century. Attention is paid to the spirituality of the Order and the rise of Marian cult, which was instrumental in the formation of the founding religious group. The study also examines the lives of two of the most famous saints, Filippo Benizi and Juliana Falconieri. It charts the arrival of the Servites in Bohemia, who came to Prague in 1360 at the invitation of Emperor Charles IV.

Keywords

Order of the Servants of Mary, Servites, Virgin Mary, Florence, spirituality

Počet znaků (včetně mezer): 125 837

Poděkování

Na prvním místě bych ráda poděkovala panu profesoru Petru Kubínovi za jeho podnětné odborné vedení a laskavý přístup během psaní této bakalářské práce. Obdivuhodná šíře historických znalostí pana profesora Petra Kubína a inspirativně vedený diplomní seminář byly pro mou práci velmi obohacující a probudily ve mně velké nadšení pro historii. Poděkování taktéž patří mému muži Vladimíru Příbylovi, kterého nepřestávám obdivovat za energii a úsilí věnované záchraně zámku Konojedy.

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Literatura a prameny	10
3. Spiritualita ve vrcholném středověku	12
3.1. Duchovní život středověkého člověka	12
3.2. Mariánský kult	16
4. Florencie	20
4.1. Vznik a počátky města	20
4.2. Život ve Florencii ve 13. století	23
5. Řád služebníků Mariiných	26
5.1. Vznik žebravých řádů	26
5.2. Ordo Servorum Mariae	29
5.3. Filip Benicius	34
5.4. Juliana Falconieri	36
6. Spiritualita Řádu služebníků Mariiných	39
6.1. Constitutiones antiquae	39
6.2. Legenda de origine Ordinis fratrum Servorum Virginis Mariae	40
7. Příchod Řádu služebníků Mariiných do Čech	45
7.1. Církevní politika Karla IV.	45
7.2. Nové Město pražské.....	48
7.3. Klášter s kostelem Zvěstování Panny Marie Na trávníčku	51
Epilog.....	55
Závěr	56
Seznam zkratk	59
Seznam pramenů a literatury	60
Prameny	60
Literatura.....	60
Seznam příloh	65
Přílohy.....	66

1. Úvod

Na Karlově mostě stojí jediná mramorová socha zobrazující nejslavnějšího světce Řádu služebníků Mariiných, Filipa Benizia Na Novém Městě pražském pod Vyšehradem se dodnes nachází kostel Zvěstování Panny Marie Na trávníčku v novogotickém slohu vybudovaný při klášteře řádu servitů, kteří do Prahy přišli v roce 1360 na pozvání římského císaře Karla IV. Pobyt služebníků Mariiných v Čechách nadále připomíná několik dalších, z větší části dochovaných, klášterů, a to v Jaroměřicích nad Rokytnou, v Rabštejně nad Střelou, na Hoře Matky Boží v Králíkách, v Konojedech nebo v Nových Hradech, či budova zaniklého kláštera na Starém Městě s kostelem sv. archanděla Michaela. Základní narativ traduje založení řádu ve Florencii v roce 1233 sedmi bohatými kupci. Tato práce si klade za cíl najít zdroj tohoto narativu, z něhož se zrodila dodnes předávaná historie, a důkladně prostudovat dva zásadní dochované texty vztahující se k počátkům a spiritualitě řádu: *Constitutiones antiquae* a *Legenda de origine Ordinis fratrum Servorum Virginis Mariae*. Dále se pokusí blíže prozkoumat prostředí, dobu a okolnosti, které formovaly prvotní skupinu řeholníků, a zaměřit se na počet jejich členů, jejich jména i udávaný rok jejího vzniku.

Název řádu vypovídá o jeho hlavním poslání, tedy šířit úctu k Panně Marii a sloužit druhým jejím jménem. Mariánský kult v životě tohoto mendikantského řádu zaujímá zásadní místo, a proto je mu v textu věnována značná pozornost. Neméně důležité pro formování prvotní skupiny byly politické, sociální a náboženské změny, které probíhaly v místě jejich vzniku, ve středověké Florencii. Pozornost bude také soustředěna na dva nejznámější světce Řádu služebníků Mariiných, a to Filipa Benizia a Julianu Falconieri. Závěrečná kapitola se zaměří na příchod servitů do Čech na základě pozvání císaře Karla IV.

2. Literatura a prameny

Vznik a počátky Řádu služebníků Mariiných je možné studovat z více zdrojů. Zásadním dochovaným rukopisem, v němž jsou zaznamenány události a zkušenosti prvotní skupiny řeholníků, je *Legenda de origine Ordinis fratrum Servorum Virginis Mariae*.¹ Listina je uložena v Generálním archivu Řádu služebníků Mariiných v Římě. Dalším významným dokumentem, z něhož lze rekonstruovat počátky, vývoj a konstitutivní rysy řádu, je legislativní text *Constitutiones antiquae*. Předpokládá se, že tato řádová pravidla byla sepsána při příležitosti generální kapituly konané ve Florencii v roce 1289. Konstituce pochází z období před rokem 1295, neboť od tohoto roku vstupují v platnost nová pravidla, označovaná jako *Constitutiones novae*.²

Od počátku 20. století dochází častěji ke zkoumání historie řádu na základě pramenů i nově nalezených dokumentů a její následné kritické rekonstrukci. Zásadním dílem v první třetině 20. století bylo vydání sbírky pramenů k dějinám servitů *Monumenta ordinis servorum sanctae Mariae*, jejímž hlavním autorem a editorem je Peregrino Soulier (1852–1924). P. Soulier se pustil do pátrání v řádových, státních i městských archivech a knihovnách ve Florencii, Bologni, Sieně a dalších městech. Do konce svého života dokončil devatenáct z dvaceti svazků sbírky, v nichž zpřístupnil všechny podstatné písemné zdroje, právní dokumenty, privilegia, kupní i jiné smlouvy a další písemnosti.³ Svým dílem navázal na bádání hlavních servitských historiků 16.–18. století s vylepšenými prostředky v oblasti kritické interpretace a editace textů.⁴ Třináctý díl tohoto velkého díla se věnuje příchodu servitů do Čech.⁵

Franco Andrea dal Pino (1920–2015), italský profesor církevních dějin na Papežské teologické fakultě Marianum v Římě, navázal na dílo Souliera s cílem doplnit jej o nově nalezené dokumenty. Pro tuto bakalářskou práci bylo dílo F. A. dal Pina

¹ MORINI, Augustino et SOULIER Peregrino. *Monumenta ordinis servorum Sanctae Mariae I. Legenda de origina Ordinis fratrum Servorum Virginis Mariae*. Bruxelles 1897, s. 55–105.

² *Fonti storico-spirituali dei servi di Santa Maria*. Servitium editrice. Associazione Emmaus. 1998, s. 103–104.

³ DAL PINO, Andrea. *I Frati Di. S. Maria dalle origini all'approvazione (1233ca.-1304)*. Publications Universitaires de Louvain, Louvain, 1972, s. 7–8.

⁴ DAL PINO, Andrea. *I Frati Di. S. Maria dalle origini all'approvazione (1233ca.-1304)*. Publications Universitaires de Louvain, Louvain, 1972, s. 9–11.

⁵ SOULIER, Peregrino. *Monumenta ordinis servorum sanctae Mariae*. Tomus XIII/1. Bruxelles. 1911, s. 6–112.

hlavním vodítkem. Další důležitý zdroj informací představují publikace řeholního bratra Eugenia Casaliniho, který pečlivě zkoumal vztahy a poměry mezi skupinou bratří žijících v prvním a hlavním klášteře v Caffagio a těch, kteří zůstali na hoře Monte Senario.⁶ *Bibliotheca Sanctorum* poskytla poznatky o nejznámějším světci servitského řádu, Filipu Beniziovi.⁷ O svatě Julianě Falconieri píše David la Montagna v *Bibliotheca Sanctorum* článek, který sestavil na základě dvou nejstarších zpráv doložených o světici od autora Fra Paola Attavantiho (1440–1499).⁸ Příchod servitů do Čech zmiňuje kronika Beneše Krabice z Weitmile.⁹

⁶ CASALINI, Eugenio. *L'ordine dei servi di Maria e la sua nascita in Firenze (1233)*. Firenze: SS. Annunziata, 1983.

⁷ CARAFFA, Filippo (ed.). *Enciclopedia dei Santi. Bibliotheca Sanctorum*. 5. Anselmo – Bernardo. Řím: Citta Nuova, 1990, s. 736–756.

⁸ CARAFFA, Filippo (ed.). *Enciclopedia dei Santi. Bibliotheca Sanctorum*. 6. Anselmo – Bernardo. Řím: Citta Nuova, 1990, s. 1184–1188.

⁹ PALACKÝ, František, EMLER, Josef (ed.). *Fontes rerum Bohemicarum*, Tomus IV. V Praze: Museum království českého, 1878, s. 527.

3. Spiritualita ve vrcholném středověku

Spiritualita je v křesťanské tradici pojímána jako duchovní život inspirovaný Duchem svatým a odkazuje na vědomý lidský vztah s Bohem, který má dopad na jeho vnitřní i vnější životní proměnu. V základě jde tedy o dílo Boha v člověku. V dějinách spirituality můžeme pozorovat, jak Duch svatý působí v dějinách spásy, a to od počátku až dodnes. Každý člověk a každá doba vyjevují různorodé prvky, důrazy a podněty v duchovním životě.¹⁰ Tato vnitřní duchovní inspirace vedená Duchem svatým stála u zrodu všech řeholních společenství.¹¹

3.1. Duchovní život středověkého člověka

Člověk středověku byl pevně srostlý s vírou. Víra byla jedním z nejdůležitějších aspektů středověké společnosti a ovlivňovala téměř všechny oblasti života. Křesťanská víra poskytovala lidem životní směr a morální rámec, podle kterého se řídili. Strach ze zatracení, z pekla a z odplaty za hříchy, ale i touha po spasení a věčném životě proto měly dopad na jejich jednání a rozhodování. V raném středověku panuje o lidské povaze pesimistická představa. Je to obraz člověka jako nenapravitelného hříšníka, neschopného odolat pokušení. Lidé nemohli dosáhnout spásy svými silami, ale museli spoléhat na Boží milosrdenství. Od 12. století se naopak začíná rozšiřovat pozitivnější obraz člověka jako toho, který je schopný pečovat o stvoření, pokračovat v započatém Božím díle a zajistit si svou spásu. Věřící byl vnímán jako poutník, který svým životem putuje buď k věčnému životu, nebo věčné smrti.¹²

Přesně pojmenovat duchovní atmosféru jakékoliv doby není snadný úkol, což platí i o náboženském životě ve vrcholném středověku. Ten byl ovlivněn mnoha faktory, mezi něž patří například politický boj o moc mezi císařem a papežem, celková proměna společnosti na základě zvýšené ekonomické prosperity, církevní a mnišské reformy, křížové výpravy či touha po návratu k apoštolskému stylu života. V 11. století

¹⁰ ALTRICHTER, Michal. *Krátké dějiny křesťanské spirituality*. Prameny spirituality. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2013. s. 8–10.

¹¹ DE FIORES, Stefano a GOFFI, Tullo. *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 905.

¹² LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Přeložil Ondřej BASTL, přeložil Zdeněk FRÝBORT, přeložila Milena HÁJKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 11–17.

vyvrcholila papežská snaha vysvobodit církve od vnějších zásahů i závislosti na světských panovnících a šlechtě pod heslem *Libertas ecclesiae*. Částečného kompromisu bylo dosaženo v roce 1122 podepsáním Wormského konkordátu, který vymezil vztah světských panovníků a církve. Papežství sice obhájilo svou nezávislost ve jmenování biskupů a duchovních, ale konflikt císaře s papežem o moc, vliv v církvi a vliv na společnost pokračoval i po uzavření této dohody.¹³ Znakem doby byla také touha velkého počtu mnišských společenství po nezávislosti na šlechtě, místních biskupech a zásazích zvenku, která se pojila s touhou po klášterní reformě.¹⁴ Tato nespokojenost měla za následek mnišskou reformu s počátkem v klášteře Cluny, která vznikla jako reakce některých klášterů závislých na světských autoritách proti zásahům do vlastní autonomie od místních biskupů. Toto hnutí ovlivnilo světský klérus, toužící po obnově v duchu evangelia, zatímco myšlenky na návrat k apoštolskému ideálu formovaly i laiky v církvi a lidovou zbožnost.¹⁵ Atmosféru doby zasáhly také křížové výpravy. Plamenný projev papeže Urbana v roce 1095 vzbudil nadšení u velkého množství věřících. Výzva k záchraně Svaté země nesená heslem „Bůh to chce“, s příslibem odpuštění všech bývalých hříchů, strhla nečekaný počet věřících odhodlaných vydat se ve jméno Božím osvobodit Svatou zemi.¹⁶

Od 11. století začala stoupat ekonomická prosperita, ustoupily hladomory a došlo k nárůstu populace. Postupně mizí nejistota z budoucnosti a stoupá lidská sebedůvěra, což mělo dopad i na vnímání Boha. Mizí představa Pána jako přísného soudce, který trestá každý lidský hřích. Ta pravděpodobně vznikla jako projekce nelehké každodenní zkušenosti v raném středověku. Jakmile se člověku začalo dařit lépe, vyhodnotil to jako odměnu za dobrý život, což mělo dopad i na lidskou představu Boha.¹⁷ Lidovou zbožnost ovlivnila také výzva spojená s křížovými výpravami, aby lidé vzali svůj kříž a následovali Krista. Ve společnosti byl hlásán návrat k životu podle vzoru apoštolů. *Vita apostolica* vybízela k životu chudých potulných kazatelů, nezajištěných hlasatelů evangelia. Stoupající vzdělanost přinášela větší počet věřících, kteří uměli číst a měli tak možnost

¹³ SUCHÁNEK, Drahomír a DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 235.

¹⁴ SUCHÁNEK, Drahomír a DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 235.

¹⁵ KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve II*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993, s. 88–89.

¹⁶ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 2. dopl. a opr. vyd. Přeložil Bedřich SMÉKAL. Praha: ZVON, 1995, s. 144–148.

¹⁷ SUCHÁNEK, Drahomír a DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 260.

osobně se seznámit s Písmem. Předčítali laikům a vytvářeli společenství naslouchající Božímu slovu.¹⁸ Narůstající bohatství měšťanů, kupců i šlechty spolu s bohatou a mocnou církví vyvolávaly napětí ve společnosti s ohledem na Kristovu výzvu k chudobě, která kontrastovala s nemalou skupinou nemajetných, ubohých a utlačovaných. Z tohoto napětí se rodí nová vlna žebavých společenství, následujících ducha evangelia v radikální chudobě i ve službě potřebným. Na rozdíl od dřívějších mnišských řádů sídlících mimo města se mendikanti stávají typicky městským prvkem. Mnoho mužů a žen ze všech společenských vrstev odešlo do těchto společenství z touhy radikálně následovat Krista. Formují se ženské laické skupiny pečující o nemocné, vdovy a sirotky. Vznikají také laická bratrstva, která po vzoru Ježíše Krista slouží chudým, opuštěným a potřebným. Oblíbenost žebavých potulných mnichů byla ve vrcholném středověku značná, stejně jako jejich vliv na široké lidové vrstvy, které se nechaly motivovat a formovat zásadami křesťanského života.¹⁹

Středověká zbožnost byla významně ovlivněna postavami světců s jejich osobní svatostí, charismatickými projevy a nadpřirozenými schopnostmi. Světec byl vnímán jako nejvyšší ztělesnění lidské dokonalosti, nezávislé na pozemských potřebách. Křesťanský světec je od počátků církve rozpoznáván v ženách a mužích, kteří žijí zbožný život v duchu evangelia a vedou vítězný boj proti tělesné přirozenosti, čímž naznačují nadpřirozené schopnosti. V prvních stoletích se ctili především mučedníci, kteří měli odvahu položit svůj život za křesťanskou víru. Jejich statečnost motivovala ostatní věřící k pevné víře, tudíž se stávali vzorem k následování a představovali spojení mezi pozemských a duchovním světem.²⁰ Svatými byli ve středověku shledáni i někteří biskupové, kteří díky své všeobecně uznávané svatosti šířili svou moc i po smrti. Svatý život vedl ten, kdo usiloval o dosažení ideálu apoštolského života a evangelijní dokonalosti – tedy ten, kdo co nejvěrněji napodoboval Kristův život a sloužil církvi i potřebným. Světec je proto chápán jako mocný ochránce, který i po smrti skrze své ostatky garantuje propojení mezi nebem a zemí, potažmo ochranu před nebezpečím, pohromami, válkami nebo nemocemi. To vzbudilo touhu mnoha věřících provést pouť, aby mohli přijít do kontaktu s hrobem svěťce a prosit o ochranu či požehnání. V prvních

¹⁸ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 2. dopl. a opr. vyd. Přeložil Bedřich SMÉKAL. Praha: ZVON, 1995, s. 148.

¹⁹ SUCHÁNEK, Drahomír a DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 299.

²⁰ LE GOFF, Jacques a SCHMITT, Jean-Claude. *Encyklopedie středověku*. Přeložila Lada BOSÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2002, s.754–755.

šesti stoletích však bylo nepřijatelné dotýkat se světcova těla, nebo dokonce jej dělit na části. Od 10. století nastává změna a k dělení těl světců již dochází. Největší význam měla lebka, pro kterou se později začaly vyrábět speciálně zdobené schránky. Relikvie a ostatky světců byly pečlivě chráněny – uchovávaly se v oltářích a kaplích kostelů či klášterů, případně na poutních místech. Při založení nového kostela se stalo zvykem ukládat relikvie pod oltář. Přítomnost ostatků v novém kostele byla vnímána jako způsob posvěcení místa a duchovní ochrany, ovlivnila také přítomnost věřících a poutníků, kteří přicházeli k uctívání relikvie. Bylo běžné dotýkat se jich, líbat je a kropit vodou, ve které byly relikvie ponořeny. Od 11. století se probudil velký zájem vlastnit relikvii nebo ostatky světců, což vedlo k tomu, že panovníci, šlechtici i bohatí měšťané jich často vlastnili několik. Nechali pro ně vyrábět relikviáře, ozdobné nádoby, které si vystavovali na svých soukromých oltářích. Relikviáře byly součástí i královských pokladů. Kult ostatků započal již v prvních stoletích, ovšem ve středověku se rozšířil natolik, že to vedlo k vzniku pověr, ke zneužívání, krádežím a podvodům.²¹ Rostoucí popularitu uctívání ostatků se rozhodl regulovat IV. lateránský koncil (1215), který zakázal jejich prodej, vytvořil pevná pravidla a ustanovil zacházení s nimi.²²

Morové epidemie v Evropě 14. století způsobily velké ztráty na lidských životech. Lidé byli často vyděšení, zoufalí a bezmocní. Strach ze smrti v nich probudil touhu usilovat o spásu své duše, a tak se hřích s odpuštěním staly hlavním tématem pro věřící i církev. Církevní prostředky ke spáse (pokání, almužna, pouť, odpustky) přinesly jistou úlevu věřícím, kteří si byli vědomi vlastní hříšnosti a toužili po odpuštění.²³ Vědomí všudypřítomné smrti, lidská křehkost a bezmocnost se také odrážely na spiritualitě vrcholného středověku. Věřící byli okolnostmi doby nuceni ptát se, co s nimi bude po smrti. Od 13. století se proto velmi rozšířila víra v očistec. Očistec byl chápán jako místo pro duše zemřelých, kteří zemřeli v milosti Boží, ale stále nebyli očištěni od svých hříchů za svého pozemského života. Hlavní myšlenkou očistce bylo, že duše by měly procházet určitým procesem očisty, aby se mohly dostat do nebe. Čas strávený v očistci odpovídá závažnosti hříchu spáchaného během života.²⁴

²¹ LE GOFF, Jacques a SCHMITT, Jean-Claude. *Encyklopedie středověku*. Přeložila Lada BOSÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 757.

²² SUCHÁNEK, Drahomír a DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 320.

²³ SUCHÁNEK, Drahomír a DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 393–394.

²⁴ LE GOFF, Jacques. *Zrození očistce*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 222–223.

Svůj podíl na duchovním životě věřících v tomto období měli také kazatelé, a to zejména z řad nově vznikajících žebavých řádů. Lidé toužili naslouchat Božímu slovu a na své oblíbené kazatele přicházeli ve velkém počtu.²⁵ Ve 12. a 13. století nastal rychlý růst a vývoj měst doprovázený vznikem univerzit. Ze vzdělavců se často stávali kazatelé, kteří pomáhali laikům vysvětlovat náboženské a teologické pravdy. Lidé se tak zajímali o výklad evangelia.

Duchovní život vrcholného středověku byl tedy ovlivněn mnoha faktory. Šíření víry napomáhali potulní kazatelé, zkušenosti z křížových výprav, příchod žebavých řádů a nárůst vzdělání. Podobu víry zase ovlivňoval strach ze smrti vyvolané morovými epidemiemi, rozšíření uctívání ostatků a relikvií světců, zlepšování životních podmínek a návrat k ideálu Kristovy chudoby po vzoru prvotní církve. Z vnějších okolností pak měly vliv boj o moc mezi císařstvím a papežstvím, bohatství i moc církve, proměna středověké společnosti a hereze. To vše představuje hlavní činitele, které utvářely spiritualitu ve vrcholném středověku.

3.2. Mariánský kult

Úcta k Panně Marii je od počátku křesťanství trvalý, rozšířený a posilující jev v církvi.²⁶ Většina příběhů o Panně Marii vznikla v prvních desetiletích po smrti Ježíše Krista z touhy pochopit Syna Božího poznáním jeho pozemského života, a to i prostřednictvím jeho matky. V evangeliích však rozsáhlé pasáže o jejím životě nenajdeme, podrobnější poznatky o Matce Boží pocházejí z ústní tradice a z apokryfních spisů.²⁷ V druhé polovině 2. století byl sepsán apokryfní spis o Panně Marii, který byl v 16. století označen jako Jakubovo protoevangelium. Zabývá se událostmi z Mariina a Ježíšova života, popisuje její dětství, mládí i pozdější život.²⁸ V roce 313 císař Konstantin Veliký vydal Milánský edikt, čímž křesťanství získalo status legálního náboženství v Římské říši. Úcta k Ježíši Kristu a Panně Marii se tak následně začala významně rozšiřovat ve všech společenských vrstvách.²⁹ Klíčovou roli v posílení úcty k Panně Marii sehrál efezský

²⁵ KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve II*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993, s. 208.

²⁶ BORRIELLO, Luigi (ed.). *Slovník křesťanských mystiků*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012, s. 532–534.

²⁷ RUBIN, Miri. *Mother of God: A History of the Virgin Mary*. Yale University Press. 2009, s. 3.

²⁸ RUBIN, Miri. *Mother of God: A History of the Virgin Mary*. Yale University Press. 2009, s. 9.

²⁹ RUBIN, Miri. *Mother of God: A History of the Virgin Mary*. Yale University Press. 2009, s. 14.

koncil v roce 431. Panna Marie byla prohlášena za *Theotokos* (Bohorodičku), zdůraznila se důležitost její role a byla uznávána jako lidská dokonalá bytost, která nosila dokonalého Bohočlověka.³⁰ Tato událost měla důsledky nejen teologické, ale i liturgické a umělecké. Ježíšova matka se stávala příkladem ctnostného chování. V 6. století se začíná promýšlet konec jejího života. Ústní tradice ji připisovala usnutí, a ne smrt, spolu s následným Nanebevzetím z předměstí Jeruzaléma. Konec Mariina života tak věřící velmi přitahoval, protože odkazoval k nesmrtelnosti. Její Nanebevzetí se v budoucnu stalo nejoblíbenějším mariánským svátkem.³¹ Od 5. století se ve východní církvi, na západě až od 7. století, objevily úvahy o bezhříšném početí Panny Marie. Generální představený františkánského řádu, sv. Bonaventura z Bagnoregia, přikázal slavit vždy 8. prosince Neposkvrněné početí Panny Marie ve všech františkánských kostelích.³² Předmět tohoto svátku byl v roce 1854 papežem Piem IX. prohlášen za dogma.³³

V 11. a 12. století byla Matka Boží v centru pozornosti středověkého mnišského života, což se odrazilo v liturgii, umění, literatuře, poezii, modlitbách i zázračných příbězích. Mariánská úcta se ve v tomto období rozšířila také za zdi klášterů. Bylo jí zasvěceno mnoho nových kostelů, konala se mariánská procesí, stavěly se okázalé budovy na její počest. Panna Marie se stávala centrem rozjímání a osobní modlitby mnoha řeholníků, kněží i laiků, patronkou řeholních domů, katedrál a mnišských řádů. Obyčejní věřící ji vnímali jako pomocníci, přímělkyni a průvodkyni hříšníků.³⁴ Cisterciácký řád byl úzce propojen s mariánskou úctou, byly jí zasvěceny všechny domy řádu. Cisterciáckí řeholníci v ní spatřovali zdroj a ztělesnění moudrosti, prostředníci mezi nebem a zemí, mocnou ochránkyni.³⁵ Od 11. století poskytly křížové výpravy mnoha Evropanům příležitost navštívit Blízký východ. Evropanští poutníci se tak začali vydávat na cesty do Svaté země, kde přicházeli na místa spojená se životem Ježíše Krista a Panny Marie. V průběhu 13. století se rozšířila legenda o přenesení domu Panny Marie z Nazareta do města Loreto a podnítila věřící k výstavbě kaple. Podobné loretánské kaple se začaly stavět na různých místech Evropy, což přispělo k prohloubení mariánské zbožnosti.³⁶

³⁰ SUCHÁNEK, Drahomír a DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 169–170.

³¹ RUBIN, Miri. *Mother of God: A History of the Virgin Mary*. Yale University Press. 2009, s. 55–57.

³² KUBÁT, Ladislav. *Maria, pokorná rodička Kristova*. Knihovna „Vítkova“, Praha, 1926, s. 24.

³³ NĚMEC, Jaroslav. *Malý traktát o úctě mariánské*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2008, s. 79.

³⁴ RUBIN, Miri. *Mother of God: A History of the Virgin Mary*. Yale University Press. 2009, s. 121–125.

³⁵ RUBIN, Miri. *Mother of God: A History of the Virgin Mary*. Yale University Press. 2009, s. 149.

³⁶ RUBIN, Miri. *Mother of God: A History of the Virgin Mary*. Yale University Press. 2009, s. 169.

Kostely zasvěcené Matce Boží s jejími sochami, obrazy i oltáři zdůrazňovaly její význam v křesťanské víře. Panna Maria byla vnímána jako prostřednice milosti a pomocnice v různých etapách duchovního života.³⁷ Rozšiřovala se poutní místa zasvěcená Boží rodičce. Matka Boží se těšila velké oblibě mezi prostými věřícími, kteří soucítily s Ježíšovou matkou trpící nad utrpením a smrtí svého syna. Jejich bolest a trápení z často nelehkého života jim pomáhala přiblížit se k bolesti trpící Panny Marie. Vzbuzovala v nich důvěru, považovali ji za přímluvkyni a pomocnici v nesnázích. Důležitou roli ve víře lidové vrstvy byly poutě ke svatým mariánským místům, rozšířily se o ní hymny a písně.³⁸ Přestože o Panně Marii existovalo ve středověku mnoho příběhů, konkrétních relikvií spojených s ní bylo jen velmi málo. Příčinou tohoto nedostatku bylo přesvědčení, že do nebe byla vzata s celým svým tělem a duší, a tak na zemi nezůstal žádný hmotný pozůstatek. Byzantinci si však zajistili její roucho a pás. Fulbert ze Chartres a Bernard z Clairvaux pak poskytli základ pro kult spojený s kapkami Mariina mléka, které byly uchovávány ve vzácných lahvičkách.³⁹ Jedna lahvička byla a je i v chrámovém pokladu sv. Víta v Praze⁴⁰ Kanovníci při katedrále sv. Víta v Praze tvrdili, že vlastní Mariin zkrvavený závoj, jež měla na sobě při Ukřižování.⁴¹ V průběhu 14. století byla tato posvátná relikvie vystavována poutníkům a významným osobnostem.⁴²

V mendikantských řádech františkánů, dominikánů, karmelitánů a augustiniánů hrála Matka Boží významnou roli. Legenda dominikánů vypráví, že Panna Marie předala sv. Dominikovi jeho hábit. Karmelitáni vznikli na hoře Karmel, tedy na místě, odkud Panna Marie podle tradice pocházela. Vznikaly mariánské texty, modlitby a kázání psaná v místních nářečích dostupná širokým vrstvám věřících.⁴³ Jednou z nepopulárnějších knih středověku byla *Legenda aurea* napsaná dominikánským mnichem Jakubem de Voragine kolem roku 1260. Spis obsahuje legendy o světcích a mnohé příběhy o životě, zázracích a působení Panny Marie. Zlatá legenda se rychle šířila i v lidových vrstvách, představila Matku Boží v roli dítěte, manželky, matky i starší opuštěné ženy.⁴⁴ Třinácté

³⁷ DE FIORES, Stefano a GOFFI, Tullo. *Slovník spirituality*. Přeložila Terézia BRICHTOVÁ, přeložil Jan LACHMAN, přeložil Jiří SÝKORA. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 492.

³⁸ SUCHÁNEK, Drahomír a DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 393.

³⁹ RUBIN, Miri. *Mother of God: A History of the Virgin Mary*. Yale University Press. 2009, s. 184.

⁴⁰ PODLAHA, Antonín a ŠITTLER, Eduard. *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze*. Dědictví sv. Prokopa. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1903, s. 90.

⁴¹ PODLAHA, Antonín a ŠITTLER, Eduard. *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze*. Dědictví sv. Prokopa. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1903, s. 184.

⁴² RUBIN, Miri. *Mother of God: A History of the Virgin Mary*. Yale University Press. 2009, s. 248.

⁴³ RUBIN, Miri. *Mother of God: A History of the Virgin Mary*. Yale University Press. 2009, s. 198.

⁴⁴ RUBIN, Miri. *Mother of God: A History of the Virgin Mary*. Yale University Press. 2009, s. 203–204.

století se nově zaměřilo na zkoumání Mariiny zkušenosti se smrtí jejího syna. Věřící začínají rozjímat nad jejím utrpením. Vznikají umělecká vyobrazení Panny Marie trpící a pohlcené smutkem, zdůrazňují její bolest při pohledu na utrpení svého syna.⁴⁵ Převážně v Itálii se vytvářela četná mariánská bratrstva, jež zaměřovala svou pozornost na utrpení Páně a na ukřižování, praktikovala kající bičování a vyjadřovala úctu k Ježíšově Matce. Drama u paty kříže se dostávalo do myslí a srdcí duchovenstva i laiků, vždy doprovázeno Mariinou přítomností u smrti svého syna. Některá společenství si stanovila povinnost každodenního opakování modliteb *Ave Maria*, aktivně podporovala mariánskou liturgii a zvláště zdůrazňovala svátek Neposkvrněného početí, který byl v té době mezi věřícími málo znám a uctíván. Mezi tato laická mariánská bratrstva velice pravděpodobně patřila i malá skupinka věřících, kteří se později stali iniciátory Řádu služebníků Mariiných.⁴⁶

⁴⁵ RUBIN, Miri. *Mother of God: A History of the Virgin Mary*. Yale University Press. 2009, s. 243.

⁴⁶ RUBIN, Miri. *Mother of God: A History of the Virgin Mary*. Yale University Press. 2009, s. 250–251.

4. Florencie

Dochovaná legenda řádu považuje rok 1233 za rok svého založení ve městě Florencie. Florentský kronikář Giovanni Villani (asi 1280–1348) zaznamenal, že v roce 1233 Florentané podnikli velký útok na město Siena.⁴⁷ Následující 30. a 40. léta 13. století se nesla ve znamení konfliktů papežů Řehoře IX. a následně Inocence IV. s římským císařem Fridrichem II. Štaufským, což mělo dopad na život ve městě.⁴⁸

4.1. Vznik a počátky města

Místo, kde dnes leží Florencie, pravděpodobně již okolo 8. století př. n. l. osídlili Etruskové. Přesný původ Etrusků zůstává záhadou, avšak historické prameny ukazují, že jejich kultura se vyvinula v oblasti Etrurie v průběhu 9. století př. n. l. Předpokládá se, že Etruskové do Evropy připluli po moři z Malé Asie nebo přišli po souši ze severu. Usadili se na území dnešního Toskánska, dříve pojmenovaném jako Etruria, a později i v oblasti Pádské nížiny. Etruskové byli velmi zdatní v práci s kovem, s kamenem i s hlínou. Dařilo se jim také v rolnictví, čile obchodovali s řeckými městy. Postupně expandovali na jih a zvětšovali svá území, až se přibližně v 7. století dostali do oblasti dnešního Říma. V Římě pod svou nadvládou sjednotili již existující osady ležící na zdejších pahorcích. Etruští králové v Římě vládli přibližně sto let, než se kolem roku 507 př. n. l. vzbouřili původní obyvatelé, vyhnali etruského krále a tím započala doba Římské republiky. Postupně si římská vojska zabírala jednu etruskou oblast za druhou. Římskému vojsku také podlehla etruská opevněná osada Fiesole (dnešní Florencie), umístěná na kopci nad řekou Arno.⁴⁹

Již v 1. století př. n. l. stál na území dnešní Florencie most přes řeku Arno, přes který vedla římská silnice Via Cassia. Tato důležitá cesta byla příčinou rozvoje nově vznikajícího města.⁵⁰ V roce 59 př. n. l. vyrůstá na severním břehu řeky Arno kolonie

⁴⁷ VILLANI, Giovanni. *Nuova cronica*. Fondazione Pietro Bembo, Milano – U. Guanda, Parma, 1990–1991, s. 228.

⁴⁸ VILLANI, Giovanni. *Nuova cronica*. Fondazione Pietro Bembo, Milano – U. Guanda, Parma, 1990–1991, s. 245–248.

⁴⁹ HIBBERT, Christopher. *Florencie: životopis města*. Dějiny měst. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 15–16.

⁵⁰ VLNAS, Vít; PŘIBYL, Petr a HLADÍK, Tomáš. *Florencie: město umělců, velmožů, světců a tyranů*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 10.

vystavěná římskými vojáky – veterány Julia Caesara –, která získala název *Colonia Florentina* – Kvetoucí kolonie. Bylo to malé městečko čtvercového tvaru s uličkami uspořádanými do pravých úhlů. Nacházely se zde lázně, chrámy, divadlo, kapitol, fórum, dlouhý vodovod na vysokých obloucích a most přes řeku. Za hradbami města se nacházel amfiteátr, menší napodobenina římského Kolosea. Na kapitolu stál chrám z bílého mramoru, zasvěcený Jupiterovi, Juno a Minervě.

V druhém století našeho letopočtu, za vlády císaře Hadriána, byla již Florencie rozkvétajícím obchodním místem. Město bylo známé výrobou měděných nádob, vlněného zboží a stavebního dříví, které se získávalo z okolních lesů. Florencie také čile obchodovala s Řeky, Syřany a Židy, s nimiž se do města dostává zvěst o zmrtvýchvstalém Synu Božím.⁵¹ Středověké kroniky vyprávějí, že křesťanství do Florencie přinesli žáci sv. Petra. Archeologické výzkumy potvrzují početnou florentskou skupinu starokřesťanů.⁵² V roce 393 sem jako vyhnanec přichází slavný milánský biskup Ambrož, jehož osobnost a kázání měly na lidi tak silný vliv, že se křesťanství ve Florencii velmi rozšířilo. První čtyři století našeho letopočtu tak byla ve Florencii ve znamení klidné a prosperující doby, ovšem ne na dlouho. Nájezdy barbarů ze severu znamenaly pro Florencii tvrdý pád a úpadek, což byl osud, který potkal většinu měst Římské říše v té době. Počet obyvatel klesl z odhadovaných 10 000 ve 2. století na 1 000 ve století šestém.⁵³ V polovině 6. st. n. l. Florencii dobyl ostrogótský vládce Totila. Na konci 6. st. n. l. byli Ostrogóti vytlačeni Langobardy, kteří obsadili středozápadní Itálii a za své sídlo si vybrali město Lucca. Tam také odklonili hlavní obchodní cesty. Původní důležitá silnice z Bologni přes Florencii do Říma ztratila svůj význam, což způsobilo další obchodní a společenský úpadek ve Florencii. Změna nastala, když langobardská královna Theodelinda konvertovala ke křesťanství a významně se podílela na christianizaci langobardského království. Theodelinda nechala ve městě postavit nové svatyně, mezi nimiž bylo i baptisterium Jana Křtitele, stojící na základech staré stavby.⁵⁴

⁵¹ HIBBERT, Christopher. *Florencie: životopis města*. Dějiny měst. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 16.

⁵² VLNAS, Vít; PŘIBYL, Petr a HLADÍK, Tomáš. *Florencie: město umělců, velmožů, světců a tyranů*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 11.

⁵³ HIBBERT, Christopher. *Florencie: životopis města*. Dějiny měst. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 17–19.

⁵⁴ VLNAS, Vít; PŘIBYL, Petr a HLADÍK, Tomáš. *Florencie: město umělců, velmožů, světců a tyranů*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 12.

V 9. st. n. l. se Florencie stala středem karolinského hrabství a spravovala ji toskánská markrabata sídlící v Luce. O století později zde vznikají dva významné kláštery – ženský a mužský –, které se staly důležitými centry vzdělanosti a místem, odkud se šířila podpora reformního církevního hnutí. V roce 1055 se zde konal církevní koncil za přítomnosti papeže Viktora II. a císaře Jindřicha III. Důležitými projednávanými tématy byly kněžský celibát a kritika simonie kléru. Výraznou událostí pro Florencii byl také rok 1058, kdy se florentský biskup Gerhard Burgundský stal papežem, jenž přijal jméno Mikuláš II.⁵⁵ V tomto období nadále rostl majetek církve i klášterů, do vlastnictví získávali další území a pozemky. Biskupové i opati usilovali o moc a bohatství, podobně jako světszí vládcí. Také florentský biskup Ildebrandus (1008–1024), zakladatel kláštera San Miniato al Monte, žil ve velkém bohatství a měl milenku, s níž se nakonec oženil. V tomto období docházelo k časté simonii a korupci, proti které protestovali zbožní horlivci. Po celém Toskánsku se od 11. století šířilo církevní reformní hnutí s požadavky osvobození od politického a jakéhokoli cizího zasahování do církevních a klášterních záležitostí. V roce 1073 se novým papežem stává syn toskánského nádeníka Řehoř VII. Tento smělý a nekompromisní papež vydal v roce 1075 listinu *Dictatus papae*, kde potvrzuje neomezenou autoritu papeže nad celým světem. Deklaruje papeže jako nepopíratelně svatého a nejvyššího panovníka světa, který je pod ochranou svatého Petra. Tomuto ustanovení se však odmítal podřídít král Jindřich IV., neboť nechtěl ani přijít o svou pravomoc obsazovat kláštery a biskupství, ani připustit podřízení se papeži. Roku 1076 proto svolal synodu do Wormsu a papeže sesadil. Ten na tuto provokaci obratem reagoval exkomunikací císaře. Papež z obavy o svůj život uprchl z Říma a odešel na hrad v Canosse k markraběnce Matyldě Toskánské, která měla své hlavní sídlo ve Florencii, kde byla velmi oblíbená. V lednu 1077 přijal papež na rodinném hradě v Canosse markraběnky Matyldy královu prosbu za odpuštění. Po své smrti byla markraběnka Toskánská ve Florencii velmi ctěná a uznávaná, a to především pro svou pomoc a náklonnost k papeži. Spor mezi papežem a císařem bude i v 13. století hrát významnou roli pro všechny obyvatele Florencie.⁵⁶

⁵⁵ VLNAS, Vít; PŘIBYL, Petr a HLADÍK, Tomáš. *Florence: město umělců, velmožů, světců a tyranů*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 13–14.

⁵⁶ HIBBERT, Christopher. *Florence: životopis města*. Dějiny měst. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 20–27.

4.2. Život ve Florencii ve 13. století

Jedním ze základních aspektů mohutného rozmachu západního světa po roce 1000 je rozvoj měst vrcholící ve 12. století. Město přetváří středověkého člověka. Do popředí jeho hmotných potřeb klade trh a peníze, rozšiřuje jeho obzory, předkládá možnosti vzdělávat se a kultivovat, nabízí nový svět zábavy. Město znamená hromadění obyvatel. V 6. století žilo ve Florencii okolo 1 000 obyvatel, v 11. století to bylo přibližně 20 000, ve 13. století dojde během 100 let k zdvojnásobení počtu obyvatel z 40 000 na 80 000. Florentský kronikář Giovanni Villani (asi 1280–1348) ve svém díle zanechal zprávu, že město mělo na počátku 14. století 100 000 obyvatel, 110 kostelů, 30 špitálů a 40 bank.⁵⁷ Florencie je jedním z nejvýznamnějších obchodních center té doby a jejím srdcem je trh. Novou vlivnou a bohatou společenskou třídou se stávají kupci a měšťané, jejichž život je na trhu závislý, a jsou tak okolnostmi nuceni učit se rozmanitosti a změnám obchodního života. Městu vládnu peníze. Měšťana také úspěšně oslovují žebravé řády, které pečují o jeho svědomí a spásu. Bohatý člověk se těší vážnosti, bohatství a úspěch jsou velmi ceněny. Města jsou místem zábavy, karnevalů, lidových průvodů, oslav a procesí. Pro nemocné a chudé zde existují špitály.⁵⁸ Duchovenstvo a někteří měšťané, kteří žili v přepychu, se však spolu s korupcí a poklesem mravů stali terčem kritiky kacírských hnutí, šířících se nejen v severní Itálii. Bohatá a mocná církev probudila ve společnosti nová hnutí, která volala po návratu života podle evangelijního vzoru.⁵⁹

Florencie se začala proměňovat také stavebně. Dříve zde dominovaly jednoduché dřevěné domy, kde žila většina obyvatel. Od 12. století začaly přibývat kamenné věže se vstupními mosty, dřevěnými balkóny a obytnými prostory v patrech, jež patřily bohatým rodinám. Byly postaveny tři nové mosty přes řeku Arno a nové hradby se strážnými věžemi. Město bylo rozděleno do šesti obvodů. Úpadek feudálního systému měl ve středověkých městech za následek zásadní sociální, ekonomické a politické změny. Florencie si pozvolna začala vytvářet své vlastní zákony, práva a městskou radu, která regulovala obchod, soudnictví a další aspekty městského života. Zástupci městské rady většinou pocházeli z bohatých rodin úspěšných obchodníků. Vrchnost nesla rostoucí prosperitu a vliv měšťanů velmi nelibě, proto zavedla mýtné a clo za tažná zvířata sloužící

⁵⁷ PROCACCI, Giuliano. *Dějiny Itálie*. Dějiny států. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 68.

⁵⁸ LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Přeložil Ondřej BASTL, přeložil Zdeněk FRÝBORT, přeložila Milena HÁJKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 18.

⁵⁹ PROCACCI, Giuliano. *Dějiny Itálie*. Dějiny států. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 44.

k dopravě zboží do města i z města. Často docházelo ke sporům mezi nespokojenou šlechtou a měšťany. Probíhaly války s ostatními toskánskými městy, která Florent'ané považovali za nebezpečnou obchodní konkurenci. Opakované nepokoje ve městě vznikající během volby podesty, tedy starosty, se vyřešily výběrem starosty cizince. Podmínkou bylo najít kandidáta pocházejícího alespoň 50 mil od Florencie, který bude právnícky vzdělaný a nestranný. I přes mocenské tlaky mezi vládnoucí bohatou vrstvou však Florencie rostla a vzkvétala.⁶⁰

Ve 13. století vzniklo několik žebrových řádů. Bratři mendikantských řádů často trvale pobývali ve městech, kde zasvětili svůj život charitativním a pastoračním činnostem. Ve Florencii zakládají své kláštery augustiniáni, františkáni, dominikáni i servité. Většina florentských obyvatel, převážně měšťanů a kupců, podporovala papeže a byla součástí politické frakce guelfů, zatímco šlechta nespokojená s přibývajícím mocí měšťanů sympatizovala s císařem a politickými názory ghibellinů. Florentští příznivci guelfů vedli dlouholeté rozepře s procišarškými ghibelliny, což ve městě působilo časté těžkosti a nepokoje. Císař Fridrich II. Štaufský se postavil na odpor papeži Řehoři IX. a rozhodl se skoncovat se samosprávou italských měst. V 40. letech 13. století proto zvolil svého nevlastního syna Fridricha z Antiochie toskánským místokrálem a podestou Florencie, čímž ve městě převážila frakce ghibellinů. Vysoce postavení měšťané z řad guelfů tak museli opustit město a po náhlé smrti císaře Fridricha II. narychlo Florencii opustil i jeho nemanželský syn. Guelfové poté porazili v bitvě na jih od města ghibelliny a vrátili se zpět. Florent'ané jinak tehdy měli pověst nejlepších světových obchodníků; florentské banky byly považovány za nejbezpečnější a nejsolidnější ze všech a ve městě se vyráběly zlaté floriny. Florencie na sklonku třináctého století prožívala velmi zdárné časy.⁶¹ Úpadek města začal až na konci 13. století, kdy jej poškodily mimo jiné i vnitřní politické rozbroje.

V 1. polovině 14. století postupuje všeobecná krize. Na florentské finančnictví měla dopad i stoletá válka mezi Anglií a Francií, neboť florentské banky půjčovaly peníze Anglii. Dočasná platební neschopnost anglického krále Eduarda III. tak způsobila

⁶⁰ HIBBERT, Christopher. *Florencie: životopis města*. Dějiny měst. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 28–32.

⁶¹ HIBBERT, Christopher. *Florencie: životopis města*. Dějiny měst. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 32–41.

zhroucení florentského peněžního impéria. Ke snižující prosperitě města však nevedly jen války a politické rozbroje. Konkurence a ochranná opatření v Evropě měly za následek úpadek florentského textilního průmyslu. K finančním a hospodářským problémům, společenskému nepokoji, vysokým cenám, hladu a prohraným válkám se přidaly také přírodní pohromy.⁶² Florencie se v tomto období potýkala s katastrofálními záplavami, ohněm, hladomory a nemocemi. V roce 1333 došlo k velké potopě, která si vyžádala okolo 300 lidských obětí a zničila mnoho domů. Požáry byly ve městě časté a působily ještě větší majetkovou zkázu, jelikož většina domů byla stále ze dřeva.⁶³ Zničující pro místní obyvatele byly i morové rány. Roku 1340 zahynula jedna šestina florentských obyvatel, což bylo okolo 15 000 lidí.

⁶² VLNAS, Vít; PŘIBYL, Petr a HLADÍK, Tomáš. *Florencie: město umělců, velmožů, světců a tyranů*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 24.

⁶³ VLNAS, Vít; PŘIBYL, Petr a HLADÍK, Tomáš. *Florencie: město umělců, velmožů, světců a tyranů*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 57–60.

5. Řád služebníků Mariiných

Základní narativ servitů, citovaný v encyklopediích a literatuře, traduje založení společenství sedmi bohatými kupci ve Florencii v roce 1233.⁶⁴ Tyto údaje byly pravděpodobně čerpány z nejstaršího dochovaného hagiografického pramene *Legenda de origine Ordinis fratrum Servorum Virginis Mariae*. 20. století přineslo nové bádání o počátcích řádu na základě nově nalezených listin a dokumentů. Historici došli vzhledem k důkladné a kritické analýze k novým závěrům o průběhu prvních desetiletích existence řádu. Nejvíce pochybností vzbudil počet prvních bratří a jejich jmenný seznam, který pochází až z roku 1465.⁶⁵ Nejistota rovněž převládá ohledně roku založení a pravého důvodu k odchodu z Florencie na horu Monte Senario.

5.1. Vznik žebrevých řádů

Století 11. a 12. přineslo obnovu benediktinských klášterů spolu se vznikem nových řeholních společenství. Většina starých klášterních komunit sídlila mimo města, na venkově, kde mimo jiné vykonávaly hospodářskou, kulturní a misionářskou činnost. Od 11. století pozvolna dochází k proměně středověké společnosti. Rozvoj obchodu, výroby a řemesel vedl k vzniku a růstu měst. Úspěšní měšťané začali usilovat o politickou a správní samostatnost a podporovali vzdělání, vědu i kulturu, což vedlo k většímu sebevědomí a touze po nezávislosti. Růst měšťanské třídy způsobil sociální nerovnosti mezi bohatými měšťany, chudými lidmi a venkovskými obyvateli. Nové uspořádání společnosti si proto žádalo nové formy náboženského života, nový typ komunit. Lidé

⁶⁴ Srovnání: Roku 1234 odebralo se sedm vzácných měšťanů vlášského města Florencie na horu Senari, aby tam životem poustevnickým až do smrti sloužili Bohu a Marii Paně. EKERT, František. Posvátná místa hlavního města Prahy. Praha. 1884. s. 225.

Pohnuto zázračným zjevením v den Nanebevstoupení Panny Marie léta Páně 1233, odvrátilo se sedm významných Florentanů od vezdejšího života a uchýlilo se nejprve na samotu nedaleko Florencie, odkud se odebrali později na vzdálenější Monte Senario, kde vznikl pak velký klášter. LÍBAL. Dobroslav. *Kostel Panny Marie na Trávníčku v Praze*. Poklady národního umění (Umělecká beseda), sv. 103. Praha: Umělecká beseda, 1948, s. 4.

Zakladateli řádu servitů se stalo sedm zámožných obchodníků a občanů města Florencie (Buonfiglio Monaldi, Buonagiunta Manetii, Benedetto-Menatto dell'Antella, Bartolomeo-Amadeo degli Amidei, Ricovero Uguccioni, Gerardo dei Sostegni a Alessio Falconieri), kteří dali přednost duchovními životu před životem v blahobytu a přepychu. BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, II. svazek: Žebrevé řády. Praha: Libri, 2007. s. 260.

⁶⁵ DAL PINO, Andrea. *Sette Santi*, BS 11 (Roma 1990), s. 933.

žijící ve městech, chudí i bohatí, hledali náboženskou identitu, která by souzněla s jejich životní městskou zkušeností. Sociální rozdíly působily nepokoje a napětí. Tato situace v některých vyvolala touhu po pospolitosti, po návratu ke Kristově chudobě a po životě podle apoštolského vzoru.⁶⁶

Narůstající laická vzdělanost umožnila nezátížené čtení Písma. Vznikají laické spolky, kde dochází k různým interpretacím biblických textů. Svévlná interpretace biblických textů se nesetkala s církevním souhlasem, a tak byla tato a podobná hnutí exkomunikována z církve a označena jako hereze bulou *Ad abolendam* papežem Luciem III. v roce 1180.⁶⁷ Papež Inocenc III. se na IV. lateránském koncilu roku 1215 rozhodl rychle vznikající nová hnutí regulovat. Ustanovil požadavek, že každé nové společenství musí přijmout buď řeholi Benediktovu, nebo Augustinovu.⁶⁸

Mendikantské řády reagovaly na životně důležité požadavky v církvi, tedy na potřebu návratu k chudému nezajištěnému evangelijnímu životu prvních křesťanů, k hlásání evangelia a udělování svátostí věřícím.⁶⁹ Nejstarším žebravým řádem je dominikánský Řád bratří kazatelů, jenž za svého zakladatele považuje Dominika Guzmána. Jejich hlavním posláním bylo kázat a hlásat evangelium v celé církvi. K tomu bylo třeba kvalitního teologického vzdělání, na něž dominikáni kladli velký důraz.⁷⁰ Mendikantské řády přinesly změnu v zažité *stabilitas loci*. Doposud byla všechna tradiční mnišská a kanovnícká společenství vázána k určitému místu. Žebravé řády opustily tuto zásadu a staly se mnohem více řeholníky duchovně jednotného společenství. Svě domy, v nichž probíhalo společné scházení, začaly označovat *conventus*.⁷¹ Charakteristickým rysem mendikantských řádů je jejich městská orientace. Nezakládají své konventy v ústraní jako většina mnišských řeholí ani nepůsobí v duchovní správě na venkově jako kanovníci. Naopak se stávají typicky městskou komunitou, založenou nejen na osobní chudobě, ale i na nezajištěnosti klášterního společenství. Řád dominikánů také přišel a usadil se ve Florencii, tedy ve městě, v němž se v polovině 13. století zrodil Řád

⁶⁶ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 2. dopl. a opr. vyd. Přeložil Bedřich SMĚKAL. Praha: ZVON, 1995, s. 144.

⁶⁷ SUCHÁNEK, Drahomír a DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 304–305.

⁶⁸ SUCHÁNEK, Drahomír a DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 291.

⁶⁹ AUMANN, Jordan. *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*. Praha: Karolinum, 2000, s. 122.

⁷⁰ FRANK, Karl Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*. Pietas benedictina. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003, s. 81–82.

⁷¹ PRAŽÁK, Josef Miroslav; SEDLÁČEK, Josef a NOVOTNÝ, František. *Latinsko-český slovník k potřebě gymnasií a reálných gymnasií*. 5., oprav. vyd. V Praze: Unie, 1929, s. 304.

služebníků Mariiných. Dominikáni získali za západní branou Florencie pozemek se starým kostelíkem, kde byla v roce 1246 zahájena stavba nového chrámu s klášteřem Santa Maria Novella.⁷² Velký vliv na formování žebřavého řádu servitů měl dominikánský kazatel Petr z Verony, který přišel do Florencie v roce 1243. Dominikán svým horlivým kázáním strhl pozornost mariánské skupiny, a ta pod jeho vedením založila svůj řád.⁷³

Druhým stejně významným mendikantským řádem, jenž vznikl ve stejné době, byl řád sv. Františka. Františkáni s dominikány sdíleli stejnou myšlenku o svém poslání, a to příkladem vlastního života v chudobě a nezajištěnosti usilovat o nápravu zla v církvi. Kromě toho sdíleli i cíl pomocí pastorače pobízet věřící k návratu k životu podle evangelijních norem. Řád vznikl díky neobyčejné osobnosti Francesca Bernardona z Assisi, později známého jako sv. František z Assisi. Sv. František nejednou kázal i ve Florencii, vzdálené necelých 200 km severně od Assisi. V letech 1226 se ve městě usadila skupina Františkových následovníků, kteří si ke svému pobytu vybrali nehostinnou oblast za východní branou, v bažinaté chudinské čtvrti, a začali zde budovat svůj kostel a klášter Santa Croce, který se stal jedním z nejvýznamnějších františkánských klášterů v Toskánsku.⁷⁴ Žebřavé řády zdůrazňovaly přísné zachovávání chudoby, věnovaly se kazatelské činnosti a inspirovaly k návratu k evangelijnímu způsobu života⁷⁵

Společenskou a náboženskou atmosféru Evropy 13. století ovlivňovaly již zmíněná politická nestabilita, boj císaře s papežem o moc a vznik nové městské společenské třídy, zatímco zakládání mendikantských řádů a špitálních bratrstev spolu s narůstající prosperitou i laickou vzdělaností pomáhaly formovat tehdejší pojetí víry. Politická i společenská proměnlivost a nestabilita se odrážely v úzkostech a nejistotě obyčejných lidí, což zvýšilo zájem o kult světců a úctu k relikviím. Věřící byli přesvědčeni, že modlitby ke světcům a uctívání relikvií přináší ochranu a jistotu do jejich života. Také panovníci a vládnoucí třída si oblíbili úctu ke relikviím, načež se z jejich

⁷² HIBBERT, Christopher. *Florence: životopis města*. Dějiny měst. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 33.

⁷³ SOULIER, Peregrino. *Monumenta ordinis servorum sanctae Mariae*. Tomus XIII/1. Bruxelles. 1911, s. 96–99.

⁷⁴ HIBBERT, Christopher. *Florence: životopis města*. Dějiny měst. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 33.

⁷⁵ AUMANN, Jordan. *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*. Praha: Karolinum, 2000, s. 108–109.

vlastnictví stal symbol Božího požehnání, který zvyšoval společenskou prestiž.⁷⁶ Výše popsané fenomény ovlivnily i Florencii, místo vzniku Řádu služebníků Mariiných.

5.2. Ordo Servorum Mariae

O zrodu řádu podrobně vypráví spis *Legenda da origine Ordinis fratrum Servorum Mariae*, který pravděpodobně sepsal generální převor řádu Pietro z Todi okolo roku 1317. Termín „legenda“ zde však není použit ve smyslu vyprávění, nýbrž označuje spíše spis, jehož cílem je na reálném historickém pozadí předat duchovní poučení.⁷⁷ Dalšími z dochovaných pramenů jsou nejstarší archivní dokumenty, týkající se dějin řádu servitů, a to především dopisy či listiny vydané kanceláři papežů, kardinálů, biskupů a jiných veřejných institucí. Tyto dokumenty jsou datované, a tak umožňují velmi přesnou představu o událostech v řádu. První podobný dochovaný dokument, kde se objevuje označení společenství florentských řeholníků jako služebníků Panny Marie, pochází z 28. března 1245. Jedná se o darovací listinu uloženou ve Státním archivu ve Florencii, která je pozdější kopií, neboť originál byl ztracen. Na jedné straně jsou tři členové laického bratrstva zvaného Služebníci Panny Marie, na druhé straně je abatyše a jeptišky, které jim darují špitál Santa Maria di Fonte Viva, jež bratrstvo již nějaký čas spravovalo. Tato listina ovšem nic nevyovídá o vzniku a zrodu tohoto mariánského laického společenství. Klíčovou roli pro vznik řádu patrně sehrál florentský biskup Ardengo Trotti, který svůj církevní post zastával od roku 1231 až do své smrti v roce 1247.⁷⁸ V první polovině 13. století působilo ve městě heretické hnutí patariánů, kritizující moc papežství a morální zkaženost kléru. Narůstající heretické skupiny proto přinutily vedení Florencie vydat zákony proti kacířům. Zatímco civilní legislativa upřednostňovala protiheretické akce, Ardengo Trotti se zasazoval o opatrnou pastorační činnost ve prospěch ortodoxie. Zvláštní pozornost věnoval podpoře aktivní činnosti kajících bratrstev, jejichž žitá víra, péče o potřebné a duch obnovy měly velký vliv na očistu církve.⁷⁹ V roce 1233 se ve střední a severní Itálii rozšířila lidová náboženská skupina známá jako „aleluja hnutí“. Ta

⁷⁶ KUBÍNOVÁ, Kateřina. *Imitatio Romae. Karel IV. a Řím*. Praha: Artefactum, 2006, s. 221.

⁷⁷ CROCIANI, Lamberti, LISCIA, Dora Bemporad. *Studi sulla Santissima Annunziata di Firenze in memoria di Eugenio Casalini, OSM Non est in tota sanctorum urbe locus*. Firenze: Convento della SS. Annunziata 2014, s. 13.

⁷⁸ CASALINI, Eugenio. *L'ordine dei servi di Maria e la sua nascita in Firenze (1233)*. Firenze: SS. Annunziata, 1983, s. 11.

⁷⁹ CROCIANI, Lamberti, LISCIA, Dora Bemporad. *Studi sulla Santissima Annunziata di Firenze in memoria di Eugenio Casalini osm Non est in tota sanctorum urbe locus*. Firenze: Convento della SS. Annunziata 2014, s. 18–20.

za podpory žebravých řádů františkánů a dominikánů vystupovala proti lichvě, přepychu, necudným zvykům i kacírství. Zasazovala se o městské zákony ve prospěch chudých a za občanský mír.⁸⁰ Hnutí aleluja se stalo hybnou silou obnoveného mariánského kultu a zvláštní úcty k Matce Boží. Naproti tomu většina heretických hnutí kázala proti Božímu vtělení a neposkvrněnému mateřství Panny Marie. Biskup Ardengo rozvíjel a podporoval mariánský kult ve Florencii pomocí bratrstev a laických společností zcela zasvěcených mariánské úctě. Úcta a podpora mariánského kultu tak byly ústředním aspektem jeho pastorační činnosti, jenž ho těsně před smrtí přivedl k schválení řádového života laického bratrstva sedmi Florent'anů oddaných Panně Marii.⁸¹

V době vzniku Řádu služebníků Mariiných byla Florencie nejen významným ekonomickým a politickým centrem, ale také křižovatkou různých myšlenkových proudů. Výrazný rozmach ve městě prožívaly pestré náboženské skupiny a hnutí. Usadili se zde například kamaldulové, valombrosiáni, clunyjsí mniši, františkáni, dominikáni, cisterciáci, premonstrátky nebo klarisky. Florencie byla také centrem kajících skupin bratří a sester, jedním z nejvýznamnějších v Itálii. Tato hnutí sloužila jako protipól velkému albigenskému společenství, které hlásalo odpor k církevní hierarchii a odmítalo Kristovo lidství spolu s božským mateřstvím Panny Marie.⁸² V tomto prostředí a atmosféře se formovala laická mariánská skupina, z níž se okolo roku 1244 odloučila část členů. Ti začali žít v ústraní v oblasti zvané Cafaggio, za hradbami města, za branou Porta di Balla. Dnes zde stojí jeden z nejstarších a nejdůležitějších řádových klášterů, klášter Santissima Annunziata.⁸³ Důležitou roli v počátcích řádu servitů sehrál dominikánský kazatel Petr z Verony neboli Petr Mučedník, muž upřímně oddaný Panně Marii. Podle Legendy Řádu služebníků Mariiných se zakladatelé řádu setkali s Petrem Mučedníkem během jeho protiheretického kázání ve Florencii. Dominikán byl překvapen, že jejich skupina, která již nějaký čas vedla společný život v ústraní v Cafaggio, neměla hábit, řeholi ani název. Na jeho doporučení tak skupina utvořila skutečný řád zasvěcený Panně Marii, začali nosit černý hábit na znamení pokory a bolesti

⁸⁰ PROCACCI, Giuliano. *Dějiny Itálie*. Dějiny států. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 46.

⁸¹ CROCIANI, Lamberti, LISCIA, Dora Bemporad. *Studi sulla Santissima Annunziata di Firenze in memoria di Eugenio Casalini osm Non est in tota sanctorum urbe locus*. Firenze: Convento della SS. Annunziata 2014, s. 20.

⁸² DAL PINO, Andrea. *Sette Santi*. BS 11. Roma: 1990, s. 908–909.

⁸³ CROCIANI, Lamberti, LISCIA, Dora Bemporad. *Studi sulla Santissima Annunziata di Firenze in memoria di Eugenio Casalini osm Non est in tota sanctorum urbe locus*. Firenze: Convento della SS. Annunziata 2014, s. 20–21.

Matky Boží a přijali augustiniánskou řeholi.⁸⁴ První dochovaná papežská listina z 13. března 1249 vztahující se k novému řádu dokazuje, že u založení stál florentský biskup Ardengo.⁸⁵ Tímto dochází k rozdělení původního mariánského společenství. Počáteční skupina florentských laiků, jež navázala na režim kajících bratrstev, vykonávala charitativní a sociální činnost – například spravovali nemocnici Fonte Viva. Později se část členů rozhodla odejít do ústraní a pod vedení Petra z Verony založili řeholní řád. Mariánské společenství se tak rozdělilo na řeholní řád a na komunitu laických služebníků Panny Marie pečující o nemocné v nemocnici Fonte Viva.⁸⁶

Nábožensko-politické události přiměly nově vzniklou řeholní komunitu odejít na samotu na horu Monte Senario. Spor mezi císařem Fridrichem II. Štaufským a papežstvím vyvrcholil v červnu 1245 na I. lyonském koncilu. Papež Inocenc IV. prohlásil císaře za nepřítele papežského státu, zrádce a zastánce kacířů, sesadil jej a exkomunikoval z církve.⁸⁷ V této době byla Florencie pod vedením ghibellinského podesty, podléhala tedy moci císaře. Z obavy z důsledků císařovy exkomunikace zahájilo ghibellinské vedení města politické pronásledování. Došlo k omezování svobody shromažďování a politická moc byla připravena použít i násilí, aby zabránila vzpourám. 24. srpna 1245, na svátek svatého Bartoloměje, vstoupil ghibellinský podesta do florentské katedrály a jeho vojáci pobili velké množství věřících a guelfů. V této atmosféře napjaté podezíravosti byly vydány příkazy, aby se laické komunity žijící za hradbami rozpustily a vrátily do města.⁸⁸ Vzhledem k zesílení politického pronásledování laických komunit se florentský biskup rozhodl odvést řeholní skupinu z města na osmnáct kilometrů vzdálenou horu Monte Senario, která od roku 1241 patřila biskupskému stolci. Příchod na Monte Senario se předpokládá na konci roku 1245 nebo v první polovině roku 1246. Tam měla nově vzniklá řeholní komunita výrazně lepší podmínky pro kontemplativní život. Ardengo Trotti, biskup florentský, umírá 3. května 1247. Politická situace ve Florencii však zůstala napjatá a stoupenci papeže, guelfové, byli vyloučení ze všech úřadů. Nemanželský syn Fridricha II., Fridrich z Antiochie, donutil guelfy s částí

⁸⁴ SOULIER, Peregrino. *Monumenta ordinis servorum sanctae Mariae*. Tomus XIII/1. Bruxelles. 1911, s. 96–99.

⁸⁵ DAL PINO, Andrea. *I Frati Di. S. Maria dalle origini all'approvazione (1233ca.-1304)*. Publications Universitaires de Louvain, Louvain, 1972. s. 211.

⁸⁶ DAL PINO, Andrea. *I Frati Di. S. Maria dalle origini all'approvazione (1233ca.-1304)*. Publications Universitaires de Louvain, Louvain, 1972, s. 207–208.

⁸⁷ SUCHÁNEK, Drahomír a DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 275.

⁸⁸ CASALINI, Eugenio. *Servites*. DS 14. Paris: 1995, s. 697.

duchovenstva opustit město. Několik dní později utrpěl jeho otec, římský císař Fridrich II. Štaufský, rozhodující vojenskou porážku u Parmy. Císařova moc začala rychle upadat a Florencie byla od začátku roku 1250 opět v rukou guelfského vedení.⁸⁹ Jakmile politické boje utichly, začala se část bratří vracet zpět do Florencie. Během krátké doby byla zahájena stavba nových servitských klášterů ve Florencii, v Sieně, v Città di Castello a v Sansepolcro.⁹⁰

Z dochovaných archivních dokumentů lze tedy odvodit, že řeholní komunita na Monte Senario vznikla z kajícího laického florentského spolku, který ve městě konal službu a skutky lásky ve jménu Panny Marie. Část členů tohoto laického spolku pak podle listin odešla do ústraní, kde vedla kající život v chudobě, v prostotě a v modlitbě. První dochovaný notářský zápis, který souvisí se Služebníky Panny Marie, je datován k 1. červenci 1250 a vztahuje se ke koupi pozemků v Cafaggio pořízených jménem papeže a římské církve. Mendikantský řád jako řeholní instituce nesměl sám vlastnit nemovitosti, pozemky ani budovy. Vše, co mu bylo darováno, odkázáno nebo zakoupeno, přecházelo bezprostředně do vlastnictví papeže a římské církve. Diecézní biskup měl ovšem nad nemovitostmi ve své diecézi plnou soudní pravomoc.⁹¹ Listina ze 7. října 1251 je právě důkazem tohoto slibu chudoby.⁹² Tento dokument také obsahuje první dochovaný seznam jmen devatenácti řeholníků žijících v klášteře na Monte Senario, ovšem ta nejsou zcela totožná se jmény prvotní skupiny, které jim přiřadila pozdější tradice v polovině 15. století.⁹³ První tři dochované kardinálské dopisy spojené s řeholní komunitou na hoře Monte Senario se nezachovaly v originále, ale existují v kopii z roku

⁸⁹ DAL PINO, Andrea. *Sette Santi*. BS 11. Roma: 1990, s. 921.

⁹⁰ DAL PINO, Andrea. *Sette Santi*. BS 11. Roma: 1990, s. 922–923.

⁹¹ DAL PINO, Andrea. *I Frati Di. S. Maria dalle origini all'approvazione (1233ca.-1304)*. Publications Universitaires de Louvain, Louvain, 1972, s. 200.

⁹² DAL PINO, Andrea. *I Frati Di. S. Maria dalle origini all'approvazione (1233ca.-1304)*. Publications Universitaires de Louvain, Louvain, 1972, s. 214.

⁹³ Srovnání: „*Fra Figlio, priore della chiesa di Santa Maria di Monte Sonaio e i frati dello stesso luogo, che sono detti Servi di santa Maria*“ e *i frati Alessio, Ricovero, Benigno, Vigore, Bonaventura, Ruggero, Giovanni, Clemente, Bartolo, Albertino, Nicolò, Egidio, Cambio, Matteo, Bonagiunta, Ildebrandino, Benedetto, Iacopo e Manetto. Fonti storico-spirituali dei Servi di Santa Maria*. Servitium editrice, 1998, s. 23.

„*Zakladateli řádu servitů se stalo sedm zámožných obchodníků a občanů města Florencie (Buonfiglio Monaldi, Buonagiunta Manetii, Benedetto-Menatto dell'Antella, Bartolomeo-Amadeo degli Amidei, Ricovero Uguccioni, Gerardo dei Sostegni a Alessio Falconieri)*“. BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, II. svazek: Žebravé řády. Praha: Libri, 2007. s. 260.

1521. Listiny jsou dokladem, že již v roce 1249 řeholní komunita Služebníků Mariiných pobývala na této hoře vzdálené osmnáct kilometrů od Florencie.

Značný význam pro řeholní komunity mají dva papežské listy od Inocence IV. V prvním listě ze 17. srpna 1254 papež vysvětluje, že jim v zájmu duchovního růstu a k ochraně jejich kontemplativních úmyslů zakazuje zpovídat, a to zejména ženy, přijímat těla zemřelých na hřbitovech jejich kostelů a připouštět ženy ke službě při bohoslužbách. V tomto listě je možné spatřovat nátlak biskupů a místních kněží, hájících své právo na správu diecéze. V druhém dopise se zdůrazňuje, že si služebníci Panny Marie zvolili dobrovolnou chudobu, avšak převorovi a řeholníkům florentského kláštera se dovoluje přijímat pro své potřeby a za určitých podmínek jistý finanční obnos.⁹⁴ Z dalších papežských listin jsou patrné problémy, které jim způsoboval slib radikální chudoby. V návaznosti na obtíže způsobené radikální chudobou proto Alexandr IV. v květnu 1255 povoluje převorovi a jeho bratřím z Monte Senario přijímat od věřících dary i almužny na stavbu oratoří a budov pro jejich výhradní používání.⁹⁵ Po schválení buly *Deo Grata* Alexandra IV. z 23. března 1256 dochází k postupnému posilování apoštolské činnosti po vzoru ostatních mendikantských řádů.⁹⁶ Komunita služebníků Panny Marie se začala rozrůstat, aniž by ztratila počáteční prvky kajičného života, přísné chudoby a kontemplativního života. Alexandr IV. ve svém listě *Devotionis tuae* z 13. května 1259 udělil generálnímu převorovi právo rozhodovat a řídit ostatní převory a bratry. Papež Urban IV. listinou *Inducunt nos* z 25. července 1263 povoluje generální kapitule řádu volit si svého generálního převora. Tento dokument zajistil řádu stabilní právní postavení.⁹⁷

Navzdory slibnému začátku se v 70. letech 13. století servité dostali do takových obtíží, že bylo ohroženo samotné přežití řádu. Přestože byla popularita mendikantských řádů v tomto období veliká, zakládání nových společenství nabralo takovou dynamiku, že se shromáždění II. lyonského koncilu 1274 rozhodlo tyto řády co nejvíce omezit.

Povolenými žebravými řady zůstali františkáni, dominikáni, karmelitáni

⁹⁴ DAL PINO, Andrea. *Sette Santi*. BS 11. Roma: 1990, s. 924.

⁹⁵ DAL PINO, Andrea. *Sette Santi*. BS 11. Roma: 1990, s. 925

⁹⁶ DAL PINO, Andrea. *I Frati Di. S. Maria dalle origini all'approvazione (1233ca.–1304)*. Publications Universitaires de Louvain, Louvain, 1972, s. 215.

⁹⁷ DAL PINO, Andrea. *Sette Santi*. BS 11. Roma: 1990, s. 925.

a augustiniáni-poustevníci.⁹⁸ Koncil rozhodl, že všechny ostatní mendikantské řády založené po tomto datu budou rozpuštěny. Představení řádu Služebníků Panny Marie se sešli na poradě s kardinály a členy římské kurie, kde bylo prohlášeno, že pokud řeholníci prokáží schopnost uživit se bez žebrání, mohou zůstat a pokračovat ve své službě Panně Marii. Řád nyní skutečně vstoupil do jednoho z nejkritičtějších období své rané historie. Jeho záchrana se podařila díky schopnosti a energii pátého generálního představeného, svatého Filipa Beniziho.⁹⁹

5.3. Filip Benicius

Svatý Filip Benicius patří k nejznámějším historickým postavám servitského řádu. Pro rekonstrukci Beniciova života slouží nejen několik ojedinělých archivních informací, ale především dva texty: *Legenda de origine Ordinis fratrum Servorum Virginis Mariae* a *Legenda beati Philippi*, sepsané krátce po roce 1317 na základě vyprávění očitých svědků. Z těchto archivních a literárních pramenů je vytvořen následující profil Filipa Benicia, obohacený i o nedoložené informace pocházející od autorů z 15.–16. století.¹⁰⁰

Filip Benicius se narodil roku 1233 ve Florencii Giacomovi Beniciovi a Albaverde, kteří v té době žili v městské čtvrti Oltrarno. Z dochované dokumentace není možné zjistit, kde studoval a jaké získal vzdělání. Pozdější autoři připsali Filipovi studium filosofie a medicíny v Paříži a v Padově, ovšem bez jakýchkoliv podkladů – legenda převážně zdůrazňuje jeho morální kvality. V roce 1267 byl zvolen generálním převorem řádu. Hagiografické texty z druhé poloviny 15. století vyprávějí legendu o Filipovi, jenž byl vybrán mezi kandidáty na papeže. Filip Benicius se však ze skromnosti a pokory ukryl v jeskyni na Monte Amiata, aby svou papežskou volbu zmařil. Je považován za hlavního aktéra záchranného díla, kterému se podařilo ochránit řeholní komunitu před zánikem. II. lyonský koncil (1274) dal pokyn ke zrušení všech mendikantských řádků vzniklých po roce 1215, kromě františkánů, dominikánů, karmelitánů a augustiniánů-poustevníků. Těm, které již byly schváleny, ale byly založeny po roce 1215, bylo zakázáno přijímat nové členy, čímž byly odsouzeny k pomalému zániku. Služebníci Panny Marie se museli podřídit rozhodnutí koncilu. Benicius se proto pustil do energické

⁹⁸ SUCHÁNEK, Drahomír a DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 292.

⁹⁹ CASALINI, Eugenio. *Servites*. DS 14. Paris: 1995, s. 701.

¹⁰⁰ SERRA, Aristide. *Filippo Benizi*. BS 5. Roma: 1990, s. 737..

diplomatické činnosti s papežským úřadem a na pomoc povolal nejvlivnější církevní úředníky, zejména právníky. Obhajobu postavil na argumentaci, že řád byl založen na řeholi sv. Augustina, tudíž majetek a finanční přínosy nebyly touto řeholí zakázány, a to ani řádovou konstitucí. Římská kurie generálnímu představenému neoficiálně poradila, aby se zřekli slibu chudoby, a tak se zachránili. Bylo třeba se vyrovnat se skutečností, že několik konventů nemělo žádné vlastnictví a nemohlo se uživit jinak než žebráním. Filip tuto situaci vyřešil darováním majetku a prostředků k obživě ve snaze prokázat, že nejsou žebráky. V tomto stavu existencionálního ohrožení začali členové řádu servitů opouštět svou původní zásadu striktní chudoby a snažili se upravit svůj dříve nepopíratelný mendikantský charakter. Jedním z úspěchů bylo potvrzení daru pozemků od hraběte Jindřicha z Regensteinu servitskému převorství v německém Halberstadtu prostřednictvím ratifikace Jana XXI. Není snadné odhadnout, jestli tíživou situací řádu spíše ztěžovalo, nebo zlehčovalo tehdejší časté střídání papežů. V jedenáctiletém období od II. lyonského koncilu do smrti sv. Filipa Benicia v roce 1285 se totiž na papežském stolci vystřídal sedm nástupců sv. Petra.

Filip Benicius musel podniknout ještě mnoho cest do Říma, aby se nejistota ohledně budoucnosti řádu pomalu vyřešila. Při jedné z cest, když pobýval v chudém a málo významném převorství v Todí, zemřel ve středu 22. srpna 1285 ve věku 52 let.¹⁰¹ Služebníci Panny Marie byli v té době vyvinutý a rychle se rozvíjející řád v Toskánsku, v provincii Romagna a v Durynsku a v Sasku. Měli okolo dvaceti klášterů s přibližně 150 řeholníky, vybavených nezbytnými apoštolskými a strukturálními výsadami. Z důvodu opatření přijatých na II. lyonském koncilu prošli Služebníci Panny Marie v letech 1274–1304 obdobím vážné nejistoty. Po smrti generálního představeného řádu Filipa Benicia se nástupcem stal jeho blízký spolupracovník Lotarigo z Florencie (1285–1300), který navázal na činnost svého předchůdce, a postupně došlo na opětovné potvrzení řádu. Období nejistoty pro řád Služebníků Panny Marie skončilo v roce 1304 vydáním buly *Dum levamus* Benediktem XI. Tato bula potvrdila privilegia, která mu byla udělena v předešlých letech.¹⁰²

Kult Filipa Benicia se začal šířit bezprostředně po jeho smrti. Svatořečen byl 12. března 1671 papežem Klementem X. V návaznosti na jeho svatý život byli v tomto

¹⁰¹ SERRA, Aristide. *Filippo Benizi*. BS 5. Roma: 1990, s. 744–749.

¹⁰² DAL PINO, Franco Andrea. *Spazi e figure lungo la storia dei Servi di Santa Maria (sec. XIII-XX)*. Herder editrice e libreria, Roma, 1997, s. 15–16.

období shledání svatými také bratr Peregrini Laziosi a podle pozdější tradice i Joana či Juliana.¹⁰³ Starobylá legenda vypráví, že generální převor Filip Benicius odešel do Forlí, města postiženého interdikttem Martina IV., v letech 1282–1286. Filip se pokoušel přesvědčit obyvatele Forlí, aby se vzdali přízně k císaři Fridrichu II. a vrátili se k autoritě papeže. Byl však zbit a vyhnán z města. Mezi výtržníky byl i Peregrini, který se později kál a Filipa prosil o odpuštění. Obrátil se a o deset let později, ve svých třiceti letech, vstoupil do řádu. Svatořečen byl 27. prosince 1726.¹⁰⁴ K servitské tradici svatořečených také patří Joana, podle pozdější tradice Juliana Falconieri, svatořečená v roce 1737.¹⁰⁵

5.4. Juliana Falconieri

V prvních systematických katalozích blahoslavených mužů a žen řádu služebníků Mariiných z druhé poloviny 15. století se střídavě na prvním místě objevují dvě ženská jména, Joana nebo Juliana.¹⁰⁶ Současný stav dokumentace vede k domněnce ve prospěch Joany jako jediné blahoslavené, která žila v období života sv. Filipa Benicia. V dokumentech kláštera Santa Maria dei Servi di Firenze z let 1295–1332 je zaznamenáno, že Joana pomáhala řeholním bratřím s peněžními půjčkami. V roce 1296 půjčila řeholníkům peníze na stavbu klášterní zdi, v roce 1297 další obnos na koupi pozemku. Jméno Juliana se ve správních knihách servitů nikde nenachází.¹⁰⁷ První dochované písemné svědectví o sv. Julianě pochází od řádového bratra Paola Attavantiho z druhé poloviny 15. století. Ten se ve svém raném díle *Dialogus de origine ordinis*, napsaném kolem roku 1465, pokusil najít nějakou pannu třetího řádu servitů proslulou svatostí života, pohrdající marnostmi světa a oddanou službě Pánu i Panně Marii. V tomto prvním textu se nezmiňuje, že by patřila k významné florentské rodině Falconierů. Není zde ani zmínka, že by byla zakladatelkou ženské větve servitů. Biografické prvky jsou velmi obecné, nicméně Attavanti zde Julianu představuje jako jedinou blahoslavenou ženu z Florencie. V tomto spise z roku 1465 autor nezmiňuje spojitost mezi Julianou a Alexem, jedním ze sedmi zakladatelů řádu. Tentýž spisovatel v postní knize *Paulina*

¹⁰³ DAL PINO, Franco Andrea. *Spazi e figure lungo la storia dei Servi di Santa Maria (sec. XIII-XX)*. Herder editrice e libreria, Roma, 1997, s. 35.

¹⁰⁴ SERRA, Aristide. *Pellegrino Laziosi*. BS 10. Roma: 1990, s. 471–472.

¹⁰⁵ MONTAGNA, Davide Maria. *Giuliana Falconieri*. BS 6. Roma: 1990, s. 1187.

¹⁰⁶ DAL PINO, Franco Andrea. *Spazi e figure lungo la storia dei Servi di Santa Maria (sec. XIII-XX)*. Herder editrice e libreria, Roma, 1997, s. 544–545.

¹⁰⁷ DAL PINO, Franco Andrea. *Spazi e figure lungo la storia dei Servi di Santa Maria (sec. XIII-XX)*. Herder editrice e libreria, Roma, 1997, s. 539–540.

predicabilis, vytištěné v roce 1494 v Sieně, tedy téměř třicet let po předchozím textu, uvádí o Julianě nové poznatky. Dle tohoto spisu Juliana pocházela ze vznešené, bohaté florentské rodiny Falconieri a ve věku patnácti let slyšela kázání svého strýce Alexise. Jeho slova v ní probudila touhu po nebeských věcech a od tohoto dne neustále prosila své rodiče i Pannu Marii, aby mohla vstoupit do kláštera Služebníků Mariiných, kde by následovala příkladu sv. Kláry a sv. Kateřiny. Ovšem autoři žijící ve stejné době jako Attavanti mluví o jiné jediné blahoslavené ženě z Florencie, kterou představují jako první a nejdůležitější blahoslavenou Joanu.¹⁰⁸ Značná shoda obou dokumentů, od sebe vzdálených asi třicet let, dodávají na důvěryhodnosti teorii o existenci zvláštního pramene o Julianě z poloviny 15. století. Popřípadě lze věřit, že Attavanti svým vlastním stylem sepsal starší florentskou ústní legendu. Přítomnost Juliany ve vztahu k řeholnímu řádu servitů ve Florencii však zatím žádný archivní důkaz nedokládá. O světici je rovněž obtížné uvést nějaké chronologické údaje, protože jediným nepřímým prvkem, který lze z Attavantiho odvodit, je její příbuzenský vztah se svatým Alexisem, jedním ze sedmi zakladatelů řádu, který zemřel v roce 1310. Archaické jádro, na něž se Attavanti odvolává, bylo později v servitské historiografii rozšířeno, nejprve v 16. století a poté na začátku 17. století. Při příležitosti kanonizačního procesu, ukončeného v roce 1737, se také objevilo nemálo fiktivních dokumentů.¹⁰⁹

Tradice Julianě Falconieri připisuje život v letech 1271–1341. Popisuje ji jako zbožnou ženu, která měla blízko k servitskému konventu v Cafaggio. Legenda z 15. století vypráví, že když bylo Julianě patnáct let, nastal v jejím životě zlomový okamžik. Byla přítomna kázání svého strýce Alexe a jeho slova o Posledním soudu způsobila její obrácení s touhou zasvětit svůj život Bohu a Panně Marii. Založila svůj život na pokání a kontemplaci ve spojení s Řádem služebníků Mariiných. Kolem Juliany se shromáždilo neorganizované společenství žen sjednocené touhou po zbožném životě a oddané charitativní službě. Byly charakteristické černým dlouhým pláštěm nazývaným „mantellate“. Této laické ženské instituci, podobné institucím ostatních mendikantských řádů, je připisován vznik mezi roky 1250 až 1275 a brzy se rozšířila do dalších měst mimo Florencii.¹¹⁰

¹⁰⁸ DAL PINO, Franco Andrea. *Spazi e figure lungo la storia dei Servi di Santa Maria (sec. XIII-XX)*. Herder editrice e libreria, Roma, 1997, s. 542–543.

¹⁰⁹ MONTAGNA, Davide Maria. *Giuliana Falconieri*. BS 6. Roma: 1990, s. 1184–1185..

¹¹⁰ MONTAGNA, Davide Maria. *Giuliana Falconieri*. BS 6. Roma: 1990, s. 1185.

Smrt Juliany Falconieri je spojena s eucharistickým zázrakem. Ve stáří trpěla žaludečními problémy a nemohla již přijímat žádnou stravu, ani Nejsvětější svátost. Hostie jí proto byla položena na prsa, jak bylo tehdy zvykem u nemocných, kteří nemohli polykat. Světice vydechla naposledy, ale hostie nebyla nikde k nalezení. Po Juliině smrti byla na jejím těle objevena v místě srdce fialová skvrna, jako by se částička otiskla do jejího těla.¹¹¹ Ve Florencii byla v druhé polovině 13. století stále živá vzpomínka na eucharistický zázrak, který se prý odehrál 30. prosince 1230 v kostele sv. Ambrože, navíc papež Urban IV. v roce 1264 vyhlásil svátek Božího těla. Zázrak se údajně stal, když kněz Ugucione po mši přehlédl v kalichu několik kapek vína, které se do rána proměnily na pravou krev. Florentský kronikář Giovanni Villani popsal tuto událost velmi podrobně. Kněz druhý den po mši našel v kalichu několik kapek krve, které ukázal všem ženám z přílehlého kláštera a všem přítomným lidem. Postupně jeho zázračný objev viděl biskup, celý florentský klérus a všichni obyvatelé Florencie, kteří se tam s velkou úctou shromáždili. Kapky krve byly přesunuty do křišťálové nádoby a jsou uchovány v kostele sv. Ambrože. Papež Bonifác IX. v roce 1399 udělil stejné odpustky věřícím, kteří navštíví kostel sv. Ambrože a připojí se k uctívání zázračné relikvie, jako tomu bylo v Porciunkule.¹¹² Pro Florencii se tedy Juliana později stala světicí eucharistie a takto je i zobrazována v oficiálních ikonografiích. Za svatou byla prohlášena v roce 1737 a je považována za zakladatelku ženské řeholní větve servitů.¹¹³

¹¹¹ MONTAGNA, Davide Maria. *Giuliana Falconieri*. BS 6. Roma: 1990, s. 1186.

¹¹² ACUTIS, Carlo. *Eucharistické zázraky vo svete*. Bratislava: studio Lux, 2017, s. 35.

¹¹³ ČAPSKÁ, Veronika. *Představy společnosti a strategie sebeprezentace: řád servitů v habsburské monarchii (1613-1780)*. Praha: Scriptorium, 2011, s. 71.

6. Spiritualita Řádu služebníků Mariiných

Z názvu řádu servitů je patrné, že v centru jejich spirituality je Matka Boží Panna Maria, která dle legendy stála u zrodu jejich řeholního společenství. Základní vztah mezi řeholníkem a Pannou Marií je vztah služebníka ke své Paní. Služebníci Panny Marie k ní chovají mimořádnou úctu, jež se odráží v servitské modlitbě, v liturgii i v každodenním životě. Hlavním posláním servitů je šířit úctu k Matce Boží. Hlubší pochopení duchovního života je možné vyčíst z dochovaných dokumentů, a to především z konstituce řádu nazývané *Constitutiones antiquae* a z legendy o původu *Legenda de origine Ordinis fratrum Servorum Virginis Mariae*.¹¹⁴

6.1. *Constitutiones antiquae*

Text konstituce byl velmi pravděpodobně napsán u příležitosti generální kapituly konané ve Florencii v roce 1289. První dochované potvrzení řeholního společenství z Monte Senario pochází z roku 1249, kdy legát papeže Inocence IV. bere řeholníky pod ochranu Apoštolského stolce a stvrzuje přijetí řehole sv. Augustina. Postupem času růst řádu vyžadoval organizovanější strukturu, pravidla a normy, které byly schvalovány generální kapitulou.¹¹⁵ První dochovanou řeholní legislativou jsou *Constitutiones antiquae*, které odkazují na duchovní podstatu řádu, snaží se svými pravidly vést řádové bratry k plnohodnotnému zbožnému životu a poskytují návod, jak se vyhnout promarněnému způsobu existence. První místo v duchovním životě servitů zaujímá specifická úcta k Panně Marii, jež dává jejich životnímu stylu smysl, směr a harmonii. Zvláštní vědomí přítomnosti Kristovy Matky prostupuje celou liturgií. Kostely jsou zasvěceny Matce Boží, před každou kanonickou hodinou probíhá její invocace a předepsány jsou speciální úklony, kající prvky či povinnost pozdravit Pannu Marii při vstupu do převorství i při jeho opuštění. Bez ohledu na uplynulý čas a různé proměny v servitské legislativě zůstávají tato starobylá pravidla a normy v řeholní komunitě Služebníků Mariiných stále přítomná, což potvrzuje jejich hlubokou duchovní hodnotu.¹¹⁶

¹¹⁴ ČAPSKÁ, Veronika. *Pod ochranou Panny Marie bolestně: Servité v Českých zemích do josefínských reforem*. Nové Hrady: konvent servitů Nové Hrady, 2005, s. 9–10.

¹¹⁵ *Fonti storico-spirituali dei Servi di Santa Maria*. Servitium editrice, 1998, s. 103–106.

¹¹⁶ ČAPSKÁ, Veronika. *Pod ochranou Panny Marie bolestně: Servité v Českých zemích do josefínských reforem*. Nové Hrady: konvent servitů Nové Hrady, 2005, s. 10.

Constitutiones antiquae se skládají z 25 kapitol a v mnoha částech jsou podobné konstitucím jiných řeholních mendikantských řádů, ale obsahují také řadu originálních prvků. Jednotlivým prvkem jsou odkazy k Matce Kristově a její uctívání. Je zde ustanovena praxe konání zvláštních mší na počest Matky Boží každou středu a sobotu. Servité měli vždy začínat kanonické hodinky modlitbou *Ave Maria* a zakončovat recitací nebo zpěvem hymnu *Salve Regina*. Památka Matky Boží má být vždy připomínána antifonou, verši a modlitbou při nešporách a ranních chválách. Každý kostel řádu servitů má být spolu se svým hlavním oltářem zasvěcen Panně Marii. Text se věnuje liturgickým slavnostem, jež se slouží podle obřadu římské kurie s přidáním specifickým úkonům úcty k Matce Boží. Řeholní pravidla určují četnost svátosti smíření, specifikují způsob a podobu klanění, popisují žalozpěvy za mrtvé.¹¹⁷ Následují kapitoly o tichu, půstu, jídlu, spánku a způsobu, jak přistupovat k nemocným.¹¹⁸ Dvanáctá kapitola se podrobně zabývá řeholním oděvem, který má být vyroben z černé italské nebo německé vlny s bílým spodním rouchem.¹¹⁹ Seznam zákazů se nachází v devatenácté kapitole a patří mezi ně například zákaz ponechávat si peníze či zpovídat bratry, laiky a ženy bez svolení generálního představeného. Přeovorové kláštera mají povinnost kontrolovat zásuvky, truhly a brašny řeholníků, mimo zpověď je zakázáno mluvit se ženou a podobně.¹²⁰ Poslední kapitoly se zaměřují na stanovení mírných a hrubých přestupků, na závažná a nejzávažnější provinění. Závěrečná, pětadvacátá kapitola obsahuje pravidla určená generální kapitule.¹²¹

6.2. *Legenda de origine Ordinis fratrum Servorum Virginis Mariae*

Legenda de origine Ordinis fratrum Servorum Virginis Mariae je nejstarším dochovaným svědectvím o historii počátků, životě a svatosti zakladatelů řádu. Svědčí i o jejich věrné službě Panně Marii, jež se stala hlavním zdrojem spirituality řádu. Přestože byl rukopis pojmenován jako legenda, nejedná se o zcela vymyšlený příběh, ale o vyprávění založené

¹¹⁷ SOULIER, Peregrino – MORINI, Augustino: *Monumenta ordinis servorum sanctae Marie*. Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1897, s. 28–33.

¹¹⁸ SOULIER, Peregrino – MORINI, Augustino: *Monumenta ordinis servorum sanctae Marie*. Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1897, s. 33–38.

¹¹⁹ SOULIER, Peregrino – MORINI, Augustino: *Monumenta ordinis servorum sanctae Marie*. Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1897, s. 38–39.

¹²⁰ SOULIER, Peregrino – MORINI, Augustino: *Monumenta ordinis servorum sanctae Marie*. Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1897, s. 46–47.

¹²¹ SOULIER, Peregrino – MORINI, Augustino: *Monumenta ordinis servorum sanctae Marie*. Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1897, s. 48–54.

na historických faktech, ovšem napsané jako duchovní inspirace příkladného života prvních bratří. Jedná se tedy o hagiograficko-historicko-parenetický spis, který zůstal zachován v jediném kodexu ze 14. století. Legendy byly ve středověku velmi rozšířené. Tento literární žánr je založen na dvou základních prvcích – na historických a místopisných faktech propojených s životem skutečného člověka, který žil svatý život, měl výjimečné duchovní obdarování a bývá často spojen s nadpřirozenými událostmi.¹²²

Legenda de origine Ordinis fratrum Servorum Virginis Mariae se skládá z patnácti kapitol a vypráví o počátečních dobách řádu, tedy o prvotních zkušenostech sedmičlenné skupiny Řádu služebníků Mariiných z let 1233 až 1251. Následně schematicky popisuje vývoj až do roku 1267, kdy se Filip Benizi stal generálním převorem. Celé vyprávění sjednocuje mariánské pozadí a s velkou pravděpodobností bylo napsáno po roce 1317. Rozdíly ve stylu, teologická různorodost, protichůdná tvrzení, rozmanitost ve způsobu odkazování na Písmo a narativní prameny naznačují, že text nemůže být připsán jedinému autorovi. Za posledního redaktora je považován generální převor řádu v letech 1314 až 1344, Pietro da Todi. Legenda je tedy složeným dílem, které propojuje první skupinu řeholníků s postavou svatého Filipa a má v úmyslu prezentovat Pannu Marii jako zakladatelku řeholního společenství servitů.¹²³

Starobylý text lze jednoduše rozdělit do tří částí. První část začíná chválou Panny Marie, nazývá ji prostřednicí a přímělkyní u Boha. Popisuje vznik Mariiným rozhodnutím založit řád zasvěcený pouze jí. Druhá kapitola nese název: *Quomodo eodem tempore ordo noster incepit, quo tempore beatus Philippus natus est*.¹²⁴ Autor spojil dohromady dvě zásadní události řádu, a to narození Filipa Benizihho a vznik řádu servitů. Obě události se dle autora uskutečnily na přání Panny Marie v roce 1233. Tento rok bude později tradován jako rok počátku Řádu Služebníků Mariiných.¹²⁵ Ústřední část pravděpodobně tvoří starobylé jádro původní legendy, neboť představuje spirituální cestu a první projevy původní skupiny. Třetí kapitola nese název: *De numero predictorum fratrum ordinem incipientum, et de eorum perfectione in seculo ante eorum corporalem*

¹²² DELEHAYE, Hippolyte. *The Legends of the saints*. Fordham University Press, New York, 1962, s. 7.

¹²³ *Fonti storico-spirituali dei Servi di Santa Maria*. Servitium editrice, 1998, s. 185–190.

¹²⁴ SOULIER, Peregrino – MORINI, Augustino: *Monumenta ordinis servorum sanctae Marie*. Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1897, s. 67.

¹²⁵ SOULIER, Peregrino – MORINI, Augustino: *Monumenta ordinis servorum sanctae Marie*. Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1897, s. 77.

unionem.¹²⁶ Z jejího názvu vyplývá, že se zabývá počtem bratří, kteří stáli u zrodu řeholního společenství. Číslo sedm je ve této kapitole zmíněno desetkrát – jde o zřejmou snahu propojit počet původní skupiny se sedmi dary Ducha svatého, jež byly darem Panny Marie. Sedmičlenná skupina je také přirovnána k sedmi hvězdám v souhvězdí Plejád. Najdeme zde poznámku, že muži byli původně kupci, zabývali se obchodem. V jejich životech však nastal obrat, když pocítili povolání Pannou Marií, rozdali majetek a rozhodli se obětovat svůj život věrné službě Bohu a Matce Boží. Přijali trvalé sliby poslušnosti, čistoty, chudoby a dobrovolný závazek věnovat se výhradně službě Panně Marii.¹²⁷ Následující kapitola: *Quare tantum septem viri electi ad nostrum ordinem incoandum, et de eorum perfectione, et de triplici ordinis nomine* ve svém názvu opětovně zdůrazňuje číslo sedm.¹²⁸ Text čtvrté kapitoly na číslo sedm odkazuje sedmkrát. Tento počet je dodnes k nalezení ve většině textů vztahujících se k počátkům řádu, přestože nebyly dochovány žádné dokumenty ani neexistují přesvědčivé argumenty, které by jej potvrdily.¹²⁹

Následující oddíl začíná chválou ctnostného života sedmi zakladatelů. V této části se nachází životní příběh řeholního bratra Alexe, posledního žijícího z původní zakladatelské skupiny, který autorovi spisu vypráví o počátcích řádu.¹³⁰ Následující tři části se rozepisují o setkání sedmi florentských obchodníků, jež se proměnilo v hluboké přátelství a v touhu po společném životě v modlitbě a službě Bohu a Panně Marii. Společně proto odešli za městskou bránu Florencie a usadili se tam v malém domku u hřbitova menších bratří. Lidé je od počátku nazývali Služebníky Panny Marie a tento název považovali za její vůli, které si zvolila od samého počátku, načež se okamžitě stal všeobecně rozšířeným. V boji proti tělu konali skutky pokání, nutili tělo následovat ducha a krotili své myšlenky, aby nenarušily jejich pokoj v rozjímání. Projevovali lásku a péči k bližním, sdíleli bolest druhých a pomáhali chudým v potřebách

¹²⁶ SOULIER, Peregrino – MORINI, Augustino: *Monumenta ordinis servorum sanctae Marie*. Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1897, s. 71.

¹²⁷ SOULIER, Peregrino – MORINI, Augustino: *Monumenta ordinis servorum sanctae Marie*. Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1897, s. 77–80.

¹²⁸ SOULIER, Peregrino – MORINI, Augustino: *Monumenta ordinis servorum sanctae Marie*. Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1897, s. 77.

¹²⁹ DAL PINO, Andrea. *Sette Santi*. BS 11. Roma: 1990, s. 933.

¹³⁰ SOULIER, Peregrino – MORINI, Augustino: *Monumenta ordinis servorum sanctae Marie*. Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1897, s. 80–83.

duchovních i materiálních. Vynakládali veškeré úsilí na konání dobrých skutků, odmítali svody těla a světa.¹³¹

Legenda v další části odůvodňuje odchod z města na opuštěné místo na hoře Senario. Důvod tohoto odchodu vyplývá z názvu deváté kapitoly: *Qualiter ex personarum secularium nimia frequentia ad montem Sonarium se trastullerunt*.¹³² Ve Florencii si řeholní společenství věřící velmi oblíbili, denně je navštěvovali, prosili o rady, pomoc a modlitby. Velký počet návštěvníků ovšem narušoval rozjímavý život mariánské skupiny. Jejich mysl byla roztěkaná a nedokázali dosáhnout stavu rozjímání, po kterém toužili. Rozhodli se tedy opustit toto neklidné místo. Boží vůlí byli přivedeni na osamělé místo, vzdálené asi osm mil od Florencie, na horu tehdy zvanou Sonario. Na jejím vrcholu byla malá mýtina s pramenem dobré vody, obklopená lesem, ideální místo pro kající kontemplativní život řeholních bratří.¹³³ Důvod odchodu z Florencie z touhy po samotě a kontemplativním životě ovšem problematizují další části textu, neboť na více místech je zmíněno, že pověst o svatém životě řeholníků na Monte Senario se rychle roznesla a brzy za nimi proudil velký počet návštěvníků – vytoužené samoty se tak nedočkali.¹³⁴ Zmíněnou příčinu odchodu na samotu dále komplikují dva dochované církevní dokumenty. První, z 13. března 1249, potvrzuje pobyt řeholníků zvaných Služebníci Panny Marie na Monte Senario. O necelý rok později, 18. února 1250, je podána žádost převora z Monte Senario o povolení stavby kláštera za hradbami Florencie, což nasvědčuje touze po návratu do města.¹³⁵ Z nedostatku dochovaných pramenů však nelze doložit rok odchodu na samotu hory Senario. Na základě nepříznivých politických událostí a smrti florentského biskupa Ardinga v roce 1247 lze předpokládat, že odchod se udál v druhé polovině 40. let 13. století. Příhodná doba pro návrat na původní místo do Caffagia za hradbami Florencie nastala po smrti císaře Fridricha II. v roce 1250, kdy došlo k uklidnění politické situace a návratu katolického kléru vyhnaného z města ghibellinskou frakcí. Nadešel tak vhodný čas pro návrat části řeholníků zpět na okraj

¹³¹ SOULIER, Peregrino – MORINI, Augustino: *Monumenta ordinis servorum sanctae Marie*. Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1897, s. 83–89.

¹³² SOULIER, Peregrino – MORINI, Augustino: *Monumenta ordinis servorum sanctae Marie*. Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1897, s. 89.

¹³³ SOULIER, Peregrino – MORINI, Augustino: *Monumenta ordinis servorum sanctae Marie*. Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1897, s. 89–96.

¹³⁴ SOULIER, Peregrino – MORINI, Augustino: *Monumenta ordinis servorum sanctae Marie*. Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1897, s. 92–96.

¹³⁵ *Fonti storico-spirituali dei Servi di Santa Maria*. Servitium editrice, 1998, s. 21–23.

Florencie na místo zvané Caffagio. Z výše uvedeného vyplývá, že pobyt na Monte Senario pro část řeholníků nemusel přesáhnout ani pět let.¹³⁶

Třetí část je převážně historická. Vyzdvihuje se význam dominikánského kněze Petra z Verony pro první skupinu služebníků v letech 1244–1245. Petr z Verony, zvaný Petr Mučedník, byl v roce 1244 vyslán papežem Inocencem IV. do Florencie, aby tam kázal proti kacířům. Mariánská skupina sedmi zakladatelů často navštěvovala jeho kázání a navázala s ním hluboké přátelství. Petr se přesvědčil o jejich ctnostném životě a stal se jim duchovním průvodcem. Během modlitby se mu zjevilo přání Matky Boží vytvořit z florentské skupiny řeholní řád a pravidlem pro život komunity byla určena řehole sv. Augustina.¹³⁷ V roce 1254 vstoupil do Řádu služebníků Mariiných Filip Benicius, který se v roce 1367 stal generálním převorem. Zde tento starobylý spis o vzniku Řádu služebníků Mariiných končí s odkazem na další spis, kde bude podrobně vylíčen následující vývoj servitů pod vedením blahoslaveného Filipa Benicia.¹³⁸

¹³⁶ DAL PINO, Andrea. *Sette Santi*. BS 11. Roma: 1990, s. 921.

¹³⁷ SOULIER, Peregrino – MORINI, Augustino: *Monumenta ordinis servorum sanctae Marie*. Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1897, s. 96–99.

¹³⁸ SOULIER, Peregrino – MORINI, Augustino: *Monumenta ordinis servorum sanctae Marie*. Bruxelles: Société Belge de Librairie, 1897, s. 99–105.

7. Příchod Řádu služebníků Mariiných do Čech

Řád služebníků Mariiných přichází do Čech na pozvání císaře Karla IV. v roce 1360. O této události se zmiňuje pražský kanovník a autor latinsky psané kroniky Beneš Krabice z Weitmile.¹³⁹ Panovník jim poskytuje pozemek na okraji Nového Města pražského pod Vyšehradem na místě zvaném Na trávníčku, kde servité vystavili klášter.¹⁴⁰ Císař od počátku své vlády v Českém království usiloval o zvelební své rodné země, o její prospěch a růst. Karel IV. byl hrdý na své české kořeny, cítil silnou příslušnost ke své rodné zemi a věnoval usilovnou péči svému dědičnému království, které významně rozšířil.¹⁴¹

7.1. Církevní politika Karla IV.

Víra ve středověku hrála v životě lidí podstatnou roli, formovala lidské myšlení, rozhodování i jednání. Karel IV. úmyslně pěstoval a naplňoval představu ideálního panovníka z Boží vůle, tedy upřímně zbožného panovníka.¹⁴² Celoživotně jej ovlivnil sedmiletý pobyt na francouzském dvoře. V tomto období sídlili papežové v Avignonu, což přispělo k těsnému vztahu mezi papežskou kanceláří a francouzským královským dvorem. Panovník Francie neváhal využívat náboženskou ideologii k upevnění politické moci a k dosažení svých politických cílů. Benediktinský opat Pierre de Rosières, pozdější čtvrtý papež v avignonském zajetí Klement VI., byl vychovatelem mladého Lucemburka během jeho sedmiletého pobytu ve Francii. Princovi se stal nejlepším politickým poradcem a naučil ho, jak spolupracovat s církví k vzájemné spokojenosti a pro dosažení svých záměrů. Tyto nabyté vědomosti a zkušenosti se staly klíčovým základem pro Karlovu budoucí vládu a přístup k církvi.¹⁴³ Panovníkovy teoretické znalosti získané na

¹³⁹ *Eodem anno in vigilia Annunciacionis beate Virginis dominus Karolus imperator locavit fratres monachos, qui servi sancte Marie vocantur, in capella eiusdem beate Virginis sub monte Wissegrado in Viridi, et monasterium eis construxit.* PALACKÝ, František, EMLER, Josef (ed.). *Fontes rerum Bohemicarum*, Tomus IV. V Praze: Museum království českého, 1878, s. 527.

Téhož roku (1360) v předvečer Zvěstování blahoslavené Panny umístil pan císař Karel bratry mnichy, kteří se nazývají služebníci svaté Marie, v kapli téže blahoslavené Panny pod vrchem Vyšehradem Na trávníčku, a postavil jim klášter. *Kroniky doby Karla IV.* Vydání I. Praha: Svoboda, 1987, s. 232.

¹⁴⁰ *Kroniky doby Karla IV.* Vydání I. Praha: Svoboda, 1987, s. 232.

¹⁴¹ KALISTA, Zdeněk. *Karel IV.: jeho duchovní tvář.* Historica (Vyšehrad). Praha: Vyšehrad, 1971, s. 160–161.

¹⁴² ŽŮREK, Václav. *Karel IV.: portrét středověkého vládce.* Česká historie. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 167.

¹⁴³ SPĚVÁČEK, Jirí. *Karel IV.: život a dílo 1316-1378.* Praha: Svoboda, 1979, s. 542–543.

francouzském dvoře se projevily během jeho vlády, a to především výraznou spoluprací s církevními autoritami nejen ve Svaté říši římské, ale i v domácí politice. Karel IV. si za nejbližší poradce vybíral vlivné a vzdělané církevní představitele s významným postavením v církevní hierarchii. Jejich přítomnost v králově okolí svědčila o důležitosti, kterou přikládal spolupráci s církví. Není příliš pochyb o upřímné zbožnosti panovníka, je ovšem také nutné vidět Karlovu promyšlenou náboženskou sebe prezentaci jako nástroj k prosazování svých politických cílů. Příznivý vztah s církví v Čechách mu poskytoval snadnější jednání s domácí šlechtou. Král také usiloval, aby byl nejen šlechtou a královským dvorem, ale i veřejností vnímán jako Bohem vyvolený panovník.¹⁴⁴

Prvním významným politicko-náboženským úspěchem Karla IV. bylo povýšení pražského biskupství na arcibiskupství 30. dubna 1344. Prvním pražským arcibiskupem se stal tehdejší biskup pražský Arnošt z Pardubic, přítel a důvěrník budoucího českého krále. K této události přispěla v roce 1344 volba nového papeže, někdejšího vychovatele mladého Lucemburka Pierra de Rosières, jenž přijal jméno Kliment VI. Mezi novým papežem a Lucemburky vznikla úzká politická spolupráce. Spory Klimenta VI. s mohučským arcibiskupem vedly k papežovu rozhodnutí povýšit pražské biskupství na arcibiskupství, a tím umenšit územní pravomoci arcibiskupa v Mohuči.¹⁴⁵

Ve středověku se široce rozšířil zvyk sbírání ostatků a úcty k nim. Lidé věřili, že ostatky svatých jsou prostředníci mezi nebem a zemí, kteří mají schopnost zajistit jim pomoc a ochranu.¹⁴⁶ Vášnivý zájem o sbírání ostatků byl také zřetelný v životě Karla IV. V období po korunovaci římským králem nebyl jeho zájem o ostatky příliš intenzivní, přestože během inaugurace v Cáchách v roce 1349 obdržel darem tři zuby Karla Velikého. V této době se více zaměřil na výstavbu kostelů a klášterů. Horlivým sběratelem se stal až po roce 1352. Během necelých tří let nashromáždil přes 150 ostatků, které věnoval z větší části pražské katedrále s cílem zvýšit její prestiž i význam. Karel IV. neváhal podniknout mnoho cest po říši za účelem získání nových relikvií. Značné množství cenných ostatků si nově zvolený císař Karel IV. přivezl z obou pobytů v Římě.¹⁴⁷ Císařova idea byla nejen vytvořit z Prahy nové císařské sídlo, ale také

¹⁴⁴ ŽŮREK, Václav. *Karel IV.: portrét středověkého vládce*. Česká historie. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 168.

¹⁴⁵ SPĚVÁČEK, Jirí. *Karel IV.: život a dílo 1316-1378*. Praha: Svoboda, 1979, s. 169–171.

¹⁴⁶ KUBÍNOVÁ, Kateřina. *Imitatio Romae. Karel IV. a Řím*. Praha: Artefactum, 2006, s. 221.

¹⁴⁷ ŽŮREK, Václav. *Karel IV.: portrét středověkého vládce*. Česká historie. Praha: NLN, Nakladatelství

pozvednout její náboženskou i politickou prestiž po vzoru Říma. Sbírání ostatků mělo sloužit k naplnění této Karlovy myšlenky. Mezi nejvzácnější exempláře ostatků patřily kopí a hřeb Páně, jež měly kromě jiného demonstrovat sakrální význam Prahy.¹⁴⁸ V roce 1354 vyhověl papež Inocenc VI. Karlově žádosti zavést svátek Kopí a hřebů Páně. V tento svátek byly veřejnosti zpřístupněny tyto a další relikvie jako projev panovníkovy zbožnosti. Prezentace ostatků také do Prahy přilákala velké množství poutníků, kteří získali privilegium přijmout odpustky spojené s jejich návštěvou.¹⁴⁹

Karel IV. se energicky zaměřil na propagaci kultu některých světců. V první řadě to byla panovníkova úcta ke svatému Václavovi, jemuž věnoval královskou korunu vyrobenou při příležitosti své korunovace v roce 1347. Nejcennější relikvií svatovítské katedrály byla lebka svatého Václava, na níž měla být svatováclavská koruna trvale umístěna. Nad původním hrobem svatého Václava nechal Karel IV. postavit kapli nesoucí světcovo jméno, jež se stala nejzdobnějším a nejvýznamnějším místem celé katedrály. Architektem této kaple byl Petr Parlář. Dnes zásadní význam kaple sv. Václava umocňuje vstup do speciální komory, kde jsou uloženy české korunovační klenoty.¹⁵⁰ Obdobně svou pozornost zaměřil Karel IV. na uctívání kultu svatého Karla Velikého v Praze nechal založit augustiniánskou kanonii zasvěcenou Panně Marii a svatému Karlu Velikému. Vzorem pro výstavbu neobvyklého osmibokého klášterního kostela byl korunovační chrám v Cáchách s místem posledního odpočinku Karla Velikého.¹⁵¹ Mezi další oblíbené panovníkovy světce patřili král z přelomu 5.–6. století svatý Zikmund, svatá Kateřina Alexandrijská, svatý Prokop, svatý Vít, svatá Ludmila a svatý Vojtěch.¹⁵²

Karel IV. od počátku své vlády v Čechách pěstoval úzký vztah mezi panovníkem, domácími kláštery a kapitulami. Vládce se stal garantem jejich vlastnictví, práv a privilegií. Na oplátku domácí církve podporovala legitimitu panovníkovy moci, a tím udržovala politickou stabilitu společnosti. Mladý Lucemburk se od začátku svého

Lidové noviny, 2018, s. 169.

¹⁴⁸ KUBÍNOVÁ, Kateřina. *Imitatio Romae. Karel IV. a Řím*. Praha: Artefactum, 2006, s. 226.

¹⁴⁹ ŽŮREK, Václav. *Karel IV.: portrét středověkého vládce*. Česká historie. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 170.

¹⁵⁰ ŽŮREK, Václav. *Karel IV.: portrét středověkého vládce*. Česká historie. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 173.

¹⁵¹ ŽŮREK, Václav. *Karel IV.: portrét středověkého vládce*. Česká historie. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 175.

¹⁵² ŽŮREK, Václav. *Karel IV.: portrét středověkého vládce*. Česká historie. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 177.

působení v Čechách s velkou energií pustil do zakládání nových klášterů, kostelů a dalších církevních budov. Těmito kroky si dlouhodobě zajistil podporu své vlády ze strany těchto církevních fundací, jejichž členové často byli blízkými spolupracovníky krále. Především městské kláštery se stávaly vzdělávacími, kulturními, charitativními a hospodářskými centry. Postupem času kláštery rychle bohatly, což způsobilo napětí, nevoli a závist ve společnosti. Docházelo k úpadku mravů v řeholních společenstvích, čímž se stupňovala kritika a útoky na řeholníky.¹⁵³

7.2. Nové Město pražské

Dne 8. března 1348 Karel IV. založil Nové Město pražské a základní kámen položil 26. března t.r. Nechal postavit nové hradby s bránami a vysokými věžemi, a to od Poříčí až do Vyšehradu, kde taktéž zřídil nové opevnění.¹⁵⁴ Záměrem císaře Karla IV. bylo povznést Prahu na úroveň jednoho z nejvýznamnějších evropských měst a udělat z ní kulturní a politické centrum středověké Evropy. V Praze během jeho vlády probíhaly rozsáhlé stavební činnosti. Inicioval stavbu nových čtvrtí, rozšířil hradby města, založil univerzitu, započala se výstavba nové katedrály na Pražském hradě.¹⁵⁵ Pozvednutí Prahy na úroveň evropských velkoměst si žádalo zvětšení stávajícího území, zvýšení počtu obyvatel a vybudování nových domů, tržišť a sítě ulic. Členitý prostor na pravém břehu Vltavy navazující na Staré Město byl ideálním místem k nové výstavbě, neboť umožnil plynulou návaznost na staroměstské komunikace.¹⁵⁶ V roce 1347 nechal na budoucím území Nového Města pražského založit dva výjimečné kláštery, benediktinský Na Slovanech a karmelitánský u Panny Marie Sněžné.¹⁵⁷ Ze zakládací listiny Nového Města pražského, vydané 8. března 1348, vyplývá Karlův citový vztah k Praze i českému království. Je v ní také patrný důraz na politický, sociální, ekonomický a urbanistický rozměr.¹⁵⁸ Karel IV. přistupoval ke svému rodnému městu s obzvláštní péčí a zvolil si jej

¹⁵³ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV.: život a dílo 1316-1378*. Praha: Svoboda, 1979, s. 494–496.

¹⁵⁴ PALACKÝ, František, EMLER, Josef (ed.). *Fontes rerum Bohemicarum*. V Praze: Museum království českého, 1878, s. 516.

¹⁵⁵ KUBÍNOVÁ, Kateřina. *Imitatio Romae. Karel IV. a Řím*. Praha: Artefactum, 2006, s. 276–277.

¹⁵⁶ POCHE, Emanuel. *Praha středověká: architektura, sochařství, malířství, umělecké řemeslo*. Čtvrtý knih o Praze. Praha: Panorama, 1983, s. 222–223.

¹⁵⁷ BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 2003, s. 231.

¹⁵⁸ *Vt ciuitatem ipsam, quam localis amenitas plenitudine rerum pre ceteris gratificat, habitancium et incolarum pluralis et comoditas efficiant plus solitograciosam prefataque ciuitas locus creacionis et nutriture nostre fidelitatis, constancie erga nostram celsitudinem monilia, quam ante regni ipsius suscepta regiminis onera sub annis teneris dileximus et in odorem vngentorum suorum semper aspiramus indefesse ipsius sublimacione infra nostri culminis precordia assidue recumbente nostre felicitatis hauriens aquas de fontibus saluatoris percipiat porcionem.*

za svou panovnickou rezidenci. Jeho cílem bylo vybudovat největší městský areál tehdejší Evropy.¹⁵⁹ Praha se během Karlovy vlády stala jedním z nejvýznamnějších, nejrozsáhlejších a nejkrásnějších evropských měst. Postupně se zvyšovala kvalita života měšťanů i šlechty a narůstal zájem o život v rychle se rozvíjejícím městě. Počet obyvatel Prahy v poslední třetině 14. století vzrostl na 40 000.¹⁶⁰

Karel IV. znal většinu významných evropských měst, která mohla sloužit jako inspirace pro urbanistický plán Nového Města pražského. Rozlehlé území o velikosti přes 240 hektarů poskytlo prostor pro mimořádně důmyslné plánování nové výstavby. V novém projektu se promyšleně rozmístily rezidenční, správní, tržní i církevní budovy, navzájem logicky propojené.¹⁶¹ Plán výstavby obsahoval vznik tří nových rozsáhlých náměstí, z nichž každé mělo sloužit k provozování trhů s rozdílným zbožím. Vznikla tak tři nová tržiště specializovaná na prodej sena, koňů a dobytka. Dobytčí trh, dnešní Karlovo náměstí, se stal svou mimořádnou rozlohou osmi hektarů evropskou raritou. Brzy po svém založení se Dobytčí trh stal místem vystavování relikvií, kam každoročně mířily tisíce poutníků. K prezentaci svatých ostatků zpočátku sloužila dřevěná věž uprostřed náměstí, později byla nahrazena kamennou kaplí Božího Těla.¹⁶² Vystavování ostatků sloužilo nejen k zvýšení prestiže Prahy a upevnění náboženského obrazu panovníka, ale také znamenalo značný hospodářský přínos. Tisíce poutníků toužící spatřit vzácné ostatky a získat za svou pouť velkorysé odpustky přinášely obchodníkům nemalé výdělky.¹⁶³

Práce na urbanistickém projektu se také soustředila na napojení města na dopravní

(Necht' město samo, jež nad jiné milým činí z mnoha důvodů půvabnost místa, se stane ještě přívětivějším přiměřeným množstvím obyvatelů a osadníků a jejich pohodlím, to město, místo našeho zrození a vychování, představující klenot vytrvalé věrnosti vůči naší výsosti, kteréžto město jsme si zamilovali již v mladých letech, než jsme se podjali břemen královské vlády a po vůni jehož mastí stále dychtíme majíce téměř ustavičně obklopeno jeho výpary, necht' toto město převezme úděl spasitele čerpajíc vodu ze studnice našeho štěstí.) *Nové Město pražské 1348-1784*. Publikace vydaná k 650. výročí založení Nového Města pražského a u příležitosti výstavy „Nové Město pražské 1348 – 1784“. Archiv hlavního města Prahy a Muzeum hlavního města Prahy. Praha 1998, s. 20– 23.

¹⁵⁹ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV.: život a dílo 1316-1378*. Praha: Svoboda, 1979, s. 266–267.

¹⁶⁰ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV.: život a dílo 1316-1378*. Praha: Svoboda, 1979, s. 410.

¹⁶¹ BOHÁČOVÁ, Ivana; CYMBALAK, Tomasz; ČIHÁKOVÁ, Jarmila; DRAGOUN, Zdeněk; HASIL, Jan et al. *Průvodce pražskou archeologií: památky známé, neznámé i skryté*. 2., upravené vydání. Praha: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, Praha, 2018, s. 201.

¹⁶² ŽŮREK, Václav. *Karel IV.: portrét středověkého vládce*. Česká historie. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018, s. 40.

¹⁶³ HRDINA, Jan. *Relikvie, odpustky, poutní odznaky: čtyři kapitoly z náboženského života lucemburské Prahy*. V Praze: Národní památkový ústav, 2017, s. 11.

sít' a snahu vytvořit vhodné podmínky pro ekonomický, kulturní i společenský rozvoj.¹⁶⁴ Pečlivé uvažování projektantů se soustředilo i na šířku ulic a náměstí, jejichž rozměr byl výrazně větší, než bylo v tehdejší době zvykem. Široké ulice měly za úkol plynule spojovat tři nově vzniklá tržiště a také ústít do hradebních bran, aby sloužily harmonickému pohybu obchodníků, poutníků, církevních i politických zástupců.¹⁶⁵ Panovník znal všechna významná evropská města, která mu mohla sloužit jako inspirace pro novou výstavbu. Jeho cesty často směřovaly za papežem Klimentem VI. do Avignonu. Toto město se ve 14. století stalo sídelním městem papežů, což způsobilo rychlý stavební rozvoj. Avignonská výstavba ovšem probíhala velmi improvizovaně, nekoordinovaně a bez větších příprav, což zapříčinilo chaotické a nepraktické rozšíření města. Snad i tato zkušenost Karla IV. přivedla k velmi pečlivé a promyšlené koncepci nově vznikajícího rezidenčního města.¹⁶⁶ Hlavní prvky půdorysu Nového Města pražského tvořila tři rozlehlá náměstí: Koňský trh, Dobytcí trh a Senný trh. Vystavěly se nové hradby dokončené již v roce 1350, v nichž byly umístěny čtyři brány: Poříčská, Horská, Koňská a Svatojánská (Slepá), které ústily do již existujících obchodních cest.¹⁶⁷ Během čtyř let bylo postaveno přes 600 domů.¹⁶⁸ Tempo výstavby ovlivnilo nařízení panovníka, které stanovilo povinnost začít stavět do jednoho měsíce od získání pozemku a dokončení stavby do osmnácti měsíců pod hrozbou postihu.¹⁶⁹ Jihovýchodně od Dobytcího trhu bylo založeno několik nových církevních budov: kostel sv. Kateřiny Alexandrijské při ženském augustiniánském klášteře, kostel Na trávníčku, kde sídlil Řád Služebníků Panny Marie, dále mužský klášter augustiniánů-kanovníků s kostelem Panny Marie a Karla Velikého a kostel sv. Apolináře, kam bylo přemístěno kanovnické kolegium ze středočeské Sadské.¹⁷⁰ Předlohou pro klášterní kostel na Karlově byl chrám Karla Velikého v Cáchách. Karel VI. se hlásil k odkazu prvního středověkého císaře římské říše, Karla Velikého, prohlašoval se za jeho následovníka a cíleně podporoval šíření úcty k jeho osobě.¹⁷¹ Klášter Na Slovanech, založený rok před Novým Městem

¹⁶⁴ LORENC, Vilém. *Nové Město pražské*. Řada stavební literatury. Praha: SNTL, 1973, s. 14.

¹⁶⁵ BAŤKOVÁ, Růžena. *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady*, Praha: Academia, 1998, s. 18–19.

¹⁶⁶ LORENC, Vilém. *Nové Město pražské*. Řada stavební literatury. Praha: SNTL, 1973, s. 41.

¹⁶⁷ POCHE, Emanuel. *Praha středověká: architektura, sochařství, malířství, umělecké řemeslo*. Čtvero knih o Praze. Praha: Panorama, 1983, s. 223–224.

¹⁶⁸ LORENC, Vilém. *Nové Město pražské*. Řada stavební literatury. Praha: SNTL, 1973, s. 49–50.

¹⁶⁹ BAŤKOVÁ, Růžena. *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1)*, Praha: Academia, 1998, s. 22.

¹⁷⁰ BAŤKOVÁ, Růžena. *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1)*, Praha: Academia, 1998, s. 19.

¹⁷¹ BAŤKOVÁ, Růžena. *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1)*, Praha:

pražským, měl pěstovat slovanskou liturgii. Augustiniánský klášter na Karlově odkazoval na karolinskou tradici. Klášter sv. Kateřiny byl zbudován z úcty ke světicí a císařově patronce, kterou spojoval se svým vítězstvím v bitvě u San Felice v roce 1332. Úkolem řádu servitů v klášteře Na trávníčku bylo rozšiřovat mariánskou úctu.¹⁷²

7.3. Klášter s kostelem Zvěstování Panny Marie Na trávníčku

Hlavním posláním Řádu služebníků Mariiných je šíření mariánské úcty. Z Karlova životopisu vyplývá jeho niterný vztah k Matce Boží, neboť byl zvyklý se od svého mládí modlit hodinky ke cti blahoslavené Panny Marie.¹⁷³ Když mladý Lucemburk pobýval v den svátku Nanebevzetí Panny Marie 15. srpna ve vsi Terenzo poblíž Parmy, měl zvláštní sen, v kterém byl za své hříchy smilstva smrtelně zraněn francouzský dauphin. Po několika dnech se sen naplnil a celoživotně Karla IV. ovlivnil.¹⁷⁴ Varovný sen považoval budoucí panovník jako ochranný zásah Panny Marie, proto se později rozhodl zavést v chrámu svatého Víta každodenně zpívané hodinky k její úctě.¹⁷⁵

Klášter Řádu služebníků Mariiných s kostelem Zvěstování Panny Marie na

Academia, 1998, s. 137, 336.

¹⁷² LORENC, Vilém. *Nové Město pražské*. Řada stavební literatury. Praha: SNTL, 1973, s. 122.

¹⁷³ *Et ex hoc didici legere horas beate Marie virginis gloriose, et eas aliquantulum intelligens cottidie temporibus mee puericie libencius legi, quia preceptum erat custodibus meis regis ex parte, ut me ad hoc instigarent.* PALACKÝ, František, EMLER, Josef (ed.). *Fontes rerum Bohemicarum*, Tomus III. V Praze: Museum království českého, 1878, s. 339–340.

(A tak jsem se naučil číst hodinky blahoslavené Marie Panny, a když jsem jim poněkud porozuměl, čítal jsem je denně v dobách svého dětství stále raději, neboť mým opatrovníkům bylo od krále nařízeno, aby mne k tomu nabádali.) *Kroniky doby Karla IV.* Vydání I. Praha: Svoboda, 1987, s. 17.

¹⁷⁴ *Deinde pater noster non longe post nos arripiens iter versus Parmam una nobiscum pervenimus in villam nomine Tarenz, Parmensis diocesis in die dominica, in qua erat XV. Aug. dies Assumptionis sancte Marie virginis. Illa vero nocte cum nos sopor invaderet, apparuit nobis quedam visio, quoniam angelus domini astitit iuxta nos in parte sinistra, ubi iacebamus, et percussit nos in latere dicens: „Surge et veni nobiscum.“* PALACKÝ, František, EMLER, Josef (ed.). *Fontes rerum Bohemicarum*, Tomus III. V Praze: Museum království českého, 1878, s. 347.

(Posléze se dal náš otec nedlouho po nás na cestu k Parmě a přijeli jsme společně do vsi jménem Terenzo v kraji parmském v neděli dne 15. srpna, na niž připadlo Nanebevzetí Panny Marie. Tehdy této noci, když nás přemohl spánek, ukázalo se nám toto vidění: anděl Páně se postavil vedle nás na levé straně lůžka a udeřil nás do boku říka: „Vstaň a pojď s nám!“) *Kroniky doby Karla IV.* Vydání I. Praha: Svoboda, 1987, s. 26.

¹⁷⁵ *Et cum tota die transitem per vallem, que dicitur Gerlos, recordatus sum de miraculo seu visione, quod in die beate virginis, in assumptione sancte Marie, in Tharunso Parmensis diocesis michi contigerat. Et ab eodem tempore concepi ad eis honorem gloriose virginis horas cottidie nova legenda legeretur. Quod postea factum est, prout inferius describetur.* PALACKÝ, František, EMLER, Josef (ed.). *Fontes rerum Bohemicarum*, Tomus III. V Praze: Museum království českého, 1878, s. 362.

(A když jsem jel celý den údolím, které se nazývá Gerlos, vzpomněl jsem si na zázrak nebo vidění, které jsem měl v den Nanebevzetí svatě Panny Marie v Terenzu v diecézi parmské. A od té doby jsem pojal úmysl zařadit, aby k její cti byly v Pražském kostele každodenně zpívány hodinky slavné Panny tak, aby o jejím životě, skutečích a zázracích bylo na každý den čteno nové čtení. To se potom také stalo, jak bude níže psáno.) *Kroniky doby Karla IV.* Vydání I. Praha: Svoboda, 1987, s. 39.

Novém Městě pražském byl založen v roce 1360. Na podzim 1350 Karel IV. vážně onemocněl.¹⁷⁶ V kronikách servitského řádu se o něm traduje legenda, která je spojena s jeho nemocí v říjnu 1350. Při ní nebyl po delší dobu schopen hýbat rukama ani nohama, avšak vzpomněl si na slavný obraz Panny Marie umístěný ve florentském klášteře servitů spojený s řadou zázraků. Přislíbil, že pokud se uzdraví, nechá postavit kostel zasvěcený Matce Boží k její úctě a k poděkování. Panovník se uzdravil a po devíti letech požádal papeže Inocence VI. o svolení k fundaci nového servitského kláštera. Inocenc VI. této žádosti vyhověl 28. prosince 1359 a následující rok položil Karel IV. základní kámen na místě pod Vyšehradem zvaném Na trávníčku poblíž potoka Botiče.¹⁷⁷ Do kláštera, který nebyl příliš veliký, přišlo šest servitských řeholníků. Pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic potvrdil řádu řádné příjmy a značná privilegia. Prvním představeným řádu byl zvolen Raymund Hermann, vzdělaný muž, který dosáhl titulu mistra na Pařížské univerzitě. Měl hluboké biblistické znalosti, které uplatnil i na pražské univerzitě. Dochovaly se jeho komentáře ke knihám Izajáš a Ezechiel.¹⁷⁸ V roce 1366 se Karel IV. obrátil na papeže Urbana V. s žádostí o potvrzení založeného domu. Ta zahrnovala také prosbu získat plnomocné odpustky pro věřící, kteří přispívají milodary na provoz kostela a účastní se bohoslužeb pravidelně každou sobotu v době postní i adventní a ve dnech mariánských svátků. Později císař přenechal vyšehradské kapitule patronátní právo ke klášteru Na trávníčku a udělil jí nezávislost při jmenování duchovních.¹⁷⁹ Nepříznivé časy nastaly během husitských válek. První křížová výprava vyhlášená v roce 1420 Martinem V., namířená proti českým husitským kacířům, skončila neúspěchem. Řeholníci byli nuceni z bezpečnostních důvodů svůj klášter opustit. V září téhož roku začalo obléhání Vyšehradu. Husité si servitský klášter vybrali jako strategické místo pro válečné stroje a katapulty. Umístění zbraní do kostela a následná střelba ovšem způsobily vyšehradský protiútok, což mělo za následek vážné škody na klášterním majetku. Pražané se v odvetě rozhodli umístit přímo do lodi kostela velké dělo, které Vyšehradu zavinilo rozsáhlé poškození a vedlo k jejich kapitulaci.¹⁸⁰ Pokus obnovit řeholní život nastal v roce 1434, když se do kláštera vrátili dva servité s plánem opravit vzniklé škody. Přes mnohé

¹⁷⁶ BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny země Koruny české*. Praha: Paseka, 2003, s. 266.

¹⁷⁷ BAŤKOVÁ, Růžena. *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1)*, Praha: Academia, 1998, s. 33.

¹⁷⁸ SOULIER, Peregrino. *Monumenta ordinis servorum sanctae Mariae*. Tomus XIII/1. Bruxelles. 1911, s. 6.

¹⁷⁹ SOULIER, Peregrino. *Monumenta ordinis servorum sanctae Mariae*. Tomus XIII/1. Bruxelles, 1911, s. 7.

¹⁸⁰ LÍBAL, Dobroslav. *Kostel Panny Marie na Trávníčku v Praze*. Poklady národního umění (Umělecká beseda), sv. 103. Praha: Umělecká beseda, 1948, s. 6–7.

pokusy i peněžní dary se však nepodařilo plně vrátit servitský klášter zpět k životu. Poslední řeholník z kláštera Na trávníčku se odebral do augustiniánského kláštera na Karlově, kterým opuštěný servitský klášter připadl ve vlastnictví.¹⁸¹ Řád služebníků Mariiných udržoval v 17. století velmi úzké vztahy s habsburskou vídeňskou monarchií. Po vítězné bitvě na Bílé hoře v roce 1620 využili habsburské podpory a začali usilovat o navrácení řádu do Prahy a Čech. Klášter Na trávníčku se opět v roce 1626 dostal do majetku Řádu služebníků Mariiných, kteří ovšem v této době vynakládali více energie i peněžních prostředků do nově získaného kláštera při kostele sv. Michaela archanděla ve středu Starého Města. V protireformačním období byly založeny kláštery v Rabštejně nad Střelou, v Nových Hradech, na Hoře Matky Boží u Králík a v Konojedech, později zrušené rozhodnutím císaře Josefa II.¹⁸² Na záchranu zpustošeného kláštera Na trávníčku byla založena nadace, které se podařilo získat dostatek financí, a v roce 1669 byla raně barokní přestavba ukončena. Obnovený klášter obývali čtyři řeholní bratři, v roce 1710 jejich počet vzrostl na šestnáct. Poslední a definitivní rána byla servitskému klášteru pod Vyšehradem zasazena jeho zrušením v roce 1783 na základě josefínských reforem. Kostel byl odsvěcen a sloužil nejdříve k vojenským účelům jako ústav, později jako nemocnice.¹⁸³

Dnešní novogotická podoba kostela Zvěstování Panny Marie byla provedena v letech 1858–1863 podle návrhu známého architekta a historika umění Bernharda Gruebera, který je také autorem plánu vnitřního vybavení. Jeho realizovaný návrh kompletně odstranil barokní podobu.¹⁸⁴ Půdorys kostela je tvořen nevelkým kněžištěm, skládajícím se z pěti stěn místo tradiční kulaté apsidy, a čtvercovou lodí s věží. Starší části kostela vznikly v období karolinské gotiky a ilustrují pestrost a různorodost středověké pražské církevní architektury. Velmi zajímavá je konstrukce klenbového stropu v hlavní lodí. Ve středu stojí válcový pilíř, do kterého ústí stropní klenební žebra. Strop kněžiště je tvořen v přední části křížovou žebrovou klenbou a v zadní části šestipaprskovou klenbou.¹⁸⁵ V průčelí kostela dominuje štíhlá čtyřboká ladná věž.¹⁸⁶

¹⁸¹ BAŤKOVÁ, Růžena. *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1)*, Praha: Academia, 1998, s. 33.

¹⁸² EKERT, František. *Posvátná místa královského hlavního města Prahy*. Praha. 1884, s. 227.

¹⁸³ VLČEK, Pavel; FOLTÝN, Dušan a SOMMER, Petr. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, s. 571–573.

¹⁸⁴ EKERT, František. *Posvátná místa královského hlavního města Prahy*. Praha. 1884. s. 228.

¹⁸⁵ LÍBAL, Dobroslav. *Kostel Panny Marie na Trávníčku v Praze*. Poklady národního umění (Umělecká beseda), sv. 103. Praha: Umělecká beseda, 1948, s. 21–23.

¹⁸⁶ BAŤKOVÁ, Růžena. *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1)*, Praha:

Obdobné štíhlé věže byly stavěny již dříve například v Sasku či jižní Francii. Na Novém Městě pražském najdeme tento typ věží postavený ve stejném období u kostelů sv. Apolináře a sv. Kateřiny Alexandrijské. Kostel Zvěstování Panny Marie patří mezi jedny z prvních gotických jednopodporových staveb, jejichž výstavba se během vlády Lucemburků velmi rozmohla.¹⁸⁷ Klášter si prošel mnoha přestavbami a proměnami, do dnešní doby přetrvaly jen poslední části základového zdiva a část zdí obvodových.¹⁸⁸ Poslední velký stavební zásah proběhl v roce 1910, avšak vzhledem k užívání budovy není možný důkladný stavební rozbor.¹⁸⁹

Academia, 1998, s. 152.

¹⁸⁷ LÍBAL, Dobroslav. *Kostel Panny Marie na Trávníčku v Praze*. Poklady národního umění (Umělecká beseda), sv. 103. Praha: Umělecká beseda, 1948, s. 28–29.

¹⁸⁸ BAŤKOVÁ, Růžena. *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha I)*, Praha: Academia, 1998, s. 344.

¹⁸⁹ LÍBAL, Dobroslav. *Kostel Panny Marie na Trávníčku v Praze*. Poklady národního umění (Umělecká beseda), sv. 103. Praha: Umělecká beseda, 1948, s. 25.

Epilog

O necelých 500 let později sehrál důležitou roli Řád služebníků Mariiných v české šlechtické rodině Swéerts-Sporcků. Znamý mecenáš umění, nakladatel a fundátor lázeňského areálu se špitálem v Kuksu, František Antonín Špork, odmítl povolit trvalý vstup do kláštera, po vzoru starší sestry Marie Eleonory Františky, své druhorozené dceři Anně Kateřině, která zůstala jedinou univerzální dědičkou rozsáhlého Šporkova majetku. Otec se rozhodl Annu Kateřinu provdat za jejího bratrance, barona Františka Karla Rudolfa Swéertse. Sňatek se uskutečnil v roce 1712 v Kuksu v zámecké kapli Nanebevzetí Panny Marie. Jelikož byli manželé ve dvojnásobném příbuzenském poměru, jejich svatba si vyžádala církevní dispens. Blízký příbuzenský vztah byl také pravděpodobně příčinou smrti jejich osmi dětí. Přežila pouze prvorozená dcera Anna Františka Josefa (1713–1758) a jejich poslední potomek Jan František Kristián Swéerts-Sporck (1729–1802). Brzy po narození Jan František Kristián vážně onemocněl. Nešťastní manželé se obrátili pro radu na svého zpovědníka Wilhelma Maria Löhnera, převora servitského řádu v Čechách. Na Löhnerovu radu položili na syna škapulír s ostatky sedmi zakladatelů servitského řádu a chlapec se zázračně uzdravil. Z vděčnosti za uzdravení syna se manželé Swéerts-Sporckové rozhodli věnovat svůj zámek Konojedy servitům. Rodina na konojedském zámku žila přibližně deset let a zde se jim narodilo pět dětí. V roce 1739 byla manželé založena nadace na vznik servitského kláštera. V prosinci 1746 byla vydána zřizovací listina a v lednu 1747 do Konojed dorazili první řeholníci. V roce 1752 byla dokončena stavba nového kostela Nanebevzetí Panny Marie. Bohatá výzdoba interiéru trvala delší dobu a z tohoto důvodu byl kostel slavnostně vysvěcen litoměřickým biskupem Emanuelem Arnoštem z Valdštejna až v roce 1762. Čtyřkřídlá budova servitského kláštera byla dokončena okolo roku 1756. Pobyt Řádu služebníků Mariiných v klášteře ovšem neměl dlouhého trvání, neboť 4. ledna 1786 došlo na základě josefínských reforem k jeho zrušení. Dobu pobytu jednoho z nejstarších mendikantských řádů dodnes připomíná vnitřní vybavení kostela: hlavní oltářní obraz Panna Maria zjevující se sedmi zakladatelům servitského řádu, boční oltáře s obrazy nejslavnějších světců řádu sv. Filipa Benizihy, sv. Juliany Falconieri a sv. Peregriniho Laziosi. V kryptě kostela jsou dodnes uložena těla manželů Anny Kateřiny a Františka Karla Rudolfa Swéerts-Sporcků.

Závěr

Cílem této práce bylo najít literární zdroj, z něhož se zrodil dodnes tradovaný narativ o vzniku Řádu služebníků Mariiných. Nejvýznamnějším řádovým dokumentem je *Legenda de origine Ordinis fratrum Servorum Virginis Mariae* napsaná okolo roku 1317, která byla pravděpodobně předlohou pro historiografii počátků. Literární žánr legend v sobě ovšem zahrnuje nejen historická a místopisná fakta, ale také nadpřirozené jevy a zázraky sloužící k duchovnímu povzbuzení. Je tedy zřejmé, že je nutné v legendách rozlišovat historická fakta a zázračné či symbolické části motivující čtenáře k následování svatého života světce. Nepochybné je, že místem vzniku řádu servitů byla středověká Florencie. Toskánské město prožívalo během 13. století nebyvalý ekonomický, společenský i populační vzrůst. Florencie se stala jedním z nejbohatších a nejvlivnějších měst, které přitahovalo mnoho lidí s vidinou lepší budoucnosti. Mířily sem nové církevní řády, ale také heretické skupiny. Město bylo zasaženo vleklým sporem mezi papežem a císařem. Ghibellinská frakce složená převážně ze šlechtické třídy podporovala císaře, naopak guelfská strana stojící na straně papeže a katolické církve byla většinou zastoupená měšťany. Florentský biskup Ardengo Trotti se snažil politické i náboženské napětí mírnit vhodnou pastoračí i podporou laických modlitebních společenství a řeholních řádů šířících mariánskou úctu. Rostoucí bohatství a moc způsobily nerovnost a štěpení společnosti, vedly ke korupci, vykořisťování a morálnímu poklesu. V části společnosti se zrodila touha po návratu k nezajištěnému chudému životu apoštolů, k službě potřebným podle evangelijního vzoru. Hlásaný ideál podnítil ve Florencii vznik četných náboženských spolků, které se scházely ke společné modlitbě a sloužily nemocným. Jedním z těchto spolků byla i skupina mužů, z nichž se později vytvořil mendikantský řád sloužící ve jménu Panny Marie.

Výrazně komplikovanější je snaha potvrdit či popřít počet ustanovující skupiny. Udávaný počet sedm je v *Legenda de origine Ordinis fratrum Servorum Virginis Mariae* nepřírodně zdůrazňován. Číslo sedm je symbolicky spojováno se sedmi dary Ducha svatého, jimiž byl řád obdařen svou zakladatelkou Pannou Marií. Počtem členů prvotní skupiny se intenzivně zabývají druhá, třetí i čtvrtá kapitola spisu, avšak v žádném dochovaném dokumentu není tento počet zaznamenán. O to problematičtější je jmenný seznam řeholníků, již stáli u vzniku řádu. První doložený výčet jmen pochází až z poloviny 15. století. Chybí-li seznam jmen, je velmi složité vypátrat původní povolání

servitů. Legenda jim na více místech přisuzuje povolání majetných kupců, kteří opustili své prosperující podniky z touhy plně zasvětit svůj život Bohu a Panně Marii. Nesnadné je také nalézt skutečný důvod odchodu z Florencie na Monte Senario. Podle legendy odešli řeholníci na samotou hory z touhy po samotě a kontemplativním životě, avšak text opakovaně zmiňuje časté a pravidelné návštěvy velkého počtu věřících. Ti přicházeli na Monte Senario, aby hledali duchovní podporu a pomoc Mariánských služebníků, a tudíž jim ani tam vysněnou samotou nedopřáli. Nepokojné historické události 40. let 13. století by spíše nasvědčovaly faktu, že jednou z hlavních příčin odchodu na samotou hory mohlo být zvýšené nebezpečí od ghibellinské strany, která v té době vládla městu a vyhnala velké množství významných měšťanů a vlivného katolického duchovenstva.

Legenda de origine Ordinis fratrum Servorum Virginis Mariae považuje za dobu vzniku řádu rok 1233. Hagiografický spis propojil rok narození nejvýznamnějšího světce Filipa Benicia, zachránce řeholního společenství před zánikem, s rokem povolání prvních řeholníků Pannou Marií. Autor legendy spojuje počátek řádu nejen se zázračným povoláním Matkou Ježíše Krista v roce 1233, ale také s pobytem dominikánského kazatele Petra z Verony, který byl do Florencie poslán v roce 1244, aby svým kázáním bojoval proti rozšířeným herezím. Třináctá kapitola popisuje, jak významně se dominikánský kazatel zapsal do historie servitského řádu. Na základě snu mu byly zjeveny podoba hábitu, jméno řádu a řeholní pravidla sv. Augustina. Sen se stal pro mariánskou skupinu přesvědčivým argumentem k založení řeholního společenství. Výše zmíněné události spíše nasvědčují faktu, že nový mendikantský řád se pravděpodobně formoval v druhé polovině 40. let 13. století.

Historiografie počátků Řádu služebníků Mariiných se pravděpodobně inspirovala spisem *Legenda de origine Ordinis fratrum Servorum Virginis Mariae*, u nějž je nutné, v rámci možností, pečlivě oddělovat historická a místopisná fakta od hagiografických pasáží. Je ovšem potřebné zdůraznit, že skutečný počet původní skupiny a jejich jména, rok založení či pravý důvod odchodu na Monte Senario nemění nic na jejich dalším působení. Tento mendikantský řád se postupně rozrostl a dodnes aktivně naplňuje své poslání šířit mariánskou úctu spolu se službou potřebným.

Prokázat pravdivost zpráv o životě sv. Juliany Falconieri je kvůli nedostatku pramenů bohužel nemožné. První informace o jejím životě pochází až z druhé poloviny

15. století, tedy přibližně dvě stě let po jejím předpokládaném narození. Výrazně jednodušší je hledat pravdu o životě sv. Filipa Benicia. Vzhledem k dochovaným dokumentům je nepopíratelné, že byl pátým generálním představeným servitů a zasloužil se o záchranu řádu.

Mendikantský řád servitů zanechal své stopy i v Čechách, přičemž přebývání jeho řeholníků lze rozdělit do dvou období. V prvním přichází servité do Čech na pozvání císaře Karla IV. v roce 1360. Panovník jim přidělil pozemek na západním okraji Nového Města pražského, kde řeholníci vystavili svůj klášter s kostelem Zvěstování Panny Marie zvaném Na trávníčku, později Na Slupi. Klášter byl později vlivem husitských válek značně poškozen. Od 30. let 15. století přichází snaha o obnovu servitského majetku, avšak pravděpodobně z nedostatku řeholníků k obrodě řádu v Čechách v této době nedojde. Na počátku 16. století odchází poslední servitský řeholník a odkazuje majetek do vlastnictví augustiniánů-kanovníků Na Karlově. Druhé období pobytu servitů v Čechách nastává během vlády habsburské monarchie, neboť řád se u nich těšil nemalé přízni. Postupně došlo v druhé polovině 17. století k založení klášterů servitů na Starém Městě v Praze, v Rabštejně nad Střelou, v Nových Hradech a v Jaroměřicích nad Rokytnou, v roce 1669 byl obnoven servitský konvent Na trávníčku. Poslední servitskou fundací byl klášter v Konojedech s kostelem Nanebevzetí Panny Marie. Na většině z těchto míst se dodnes dochovaly stopy odkazující k pobytu Řádu služebníků Panny Marie v Čechách, a to v podobě kostelů zasvěcených Panně Marii, budov bývalých klášterů či oltářních obrazů, soch a dalších předmětů. To vše připomíná muže a ženy, již zasvětili svůj život službě Panně Marii.

Seznam zkratek

BS = Bibliotheca Sanctorum – Enciclopedia dei santi. Roma: 1961-1969.

DS = Dictionnaire de spiritualité. Paris: 1937-1994.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

MORINI, Augustino et SOULIER Peregrino. *Monumenta ordinis servorum Sanctae Mariae I. Legenda de origina Ordinis fratrum Servorum Virginis Mariae*. Bruxelles 1897.

Kronika Beneše Krabice z Veitmile. Fontes rerum Bohemicarum 4. EMLER, Josef (ed.). V Praze: Museum království českého, 1878.

SOULIER, Peregrino. *Monumenta ordinis servorum sanctae Mariae*. Tomus XIII/1. Bruxelles. 1911.

VILLANI, Giovanni. *Nuova cronica*. Fondazione Pietro Bembo, Milano – U. Guanda, Parma, 1990-1991.

Editované prameny:

Fonti storico-spirituali dei Servi di Santa Maria. Servitium editrice, 1998.

Kroniky doby Karla IV. Vydání I. Praha: Svoboda, 1987.

Literatura

ACUTIS, Carlo. *Eucharistické zázraky vo svete*. Bratislava: studio Lux, 2017.

ALTRICHTER, Michal. *Krátké dějiny křesťanské spirituality*. Prameny spirituality. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2013.

AUMANN, Jordan. *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*. Praha: Karolinum, 2000.

- BAŤKOVÁ, Růžena. *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady*, Praha: Academia, 1998.
- BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 2003.
- BOHÁČOVÁ, Ivana; CYMBALAK, Tomasz; ČIHÁKOVÁ, Jarmila; DRAGON, Zdeněk; HASIL, Jan et al. *Průvodce pražskou archeologií: památky známé, neznámé i skryté*. 2., upravené vydání. Praha: Archeologický ústav Akademie věd České republiky, Praha, 2018.
- BORRIELLO, Luigi (ed.). *Slovník křesťanských mystiků*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012.
- BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, II. svazek: Žebravé řády. Praha: Libri, 2007.
- CARAFFA, Filippo (ed.). *Enciclopedia dei Santi. Bibliotheca Sanctorum*. 5, Anselmo – Bernardo, Řím: Citta Nuova, 1990.
- CARAFFA, Filippo (ed.). *Enciclopedia dei Santi. Bibliotheca Sanctorum*. 6, Anselmo – Bernardo. Řím: Citta Nuova. 1990.
- CARAFFA, Filippo (ed.). *Enciclopedia dei Santi. Bibliotheca Sanctorum*. 11, Anselmo – Bernardo. Řím: Citta Nuova. 1990.
- CASALINI, Eugenio. *L'ordine dei servi di Maria e la sua nascita in Firenze (1233)*. Firenze: SS. Annunziata, 1983.
- CROCIANI, Lamberti, LISCIA, Dora Bemporad. *Studi sulla Santissima Annunziata di Firenze in memoria di Eugenio Casalini osm Non est in tota sanctorum urbe locus*. Firenze: Convento della SS. Annunziata.
- ČAPSKÁ, Veronika. *Mezi texty a textiliemi: (Swéerts-)Šporkové, textové praxe a kulturní výměna na přelomu baroka a osvícenství*. Dolní Břežany: Scriptorium, 2016.
- ČAPSKÁ, Veronika. *Pod ochranou Panny Marie bolestné: Servité v Českých zemích do josefínských reforem*. Nové Hrady: konvent servitů Nové Hrady, 2005.

- ČAPSKÁ, Veronika. *Představy společenství a strategie sebe prezentace: řád servitů v habsburské monarchii (1613-1780)*. Praha: Scriptorium, 2011.
- DAL PINO, Andrea. *I Frati Di. S. Maria dalle origini all'approvazione (1233ca.-1304)*. Publications Universitaires de Louvain, Louvain, 1972.
- DAL PINO, Franco Andrea. *Spazi e figure lungo la storia dei Servi di Santa Maria (sec. XIII-XX)*. Herder editrice e libreria, Roma, 1997.
- DE FIORES, Stefano a GOFFI, Tullo. *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.
- DELEHAYE, Hippolyte. *The Legends of the saints*. Fordham University press, New York, 1962.
- EKERT, František. *Posvátná místa královského hlavního města Prahy*. Praha. 1884.
- FRANK, Karl Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*. Pietas benedictina. Praha: Benediktinské arcidiecézní ústředí sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003.
- FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 2. dopl. a opr. vyd. Přeložil Bedřich SMÉKAL. Praha: ZVON, 1995.
- HIBBERT, Christopher. *Florence: životopis města*. Dějiny měst. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997.
- HRDINA, Ignác Antonín a KUCHAROVÁ, Hedvika. *Záhady kolem sňatku Anny Kateřiny Šporkové: historicko-právní studie z manželského práva*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017.
- HRDINA, Jan. *Relikvie, odpustky, poutní odznaky: čtyři kapitoly z náboženského života lucemburské Prahy*. V Praze: Národní památkový ústav, 2017.
- KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve II*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993.
- KALISTA, Zdeněk. *Karel IV.: jeho duchovní tvář*. Historica (Vyšehrad). Praha: Vyšehrad, 1971.

- KUBÁT, Ladislav. *Maria, pokorná rodička Kristova*. Knihovna „Vítkova“, Praha, 1926.
- KUBÍNOVÁ, Kateřina. *Imitatio Romae. Karel IV. a Řím*. Praha: Artefactum, 2006.
- LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. Přeložil Ondřej BASTL, přeložil Zdeněk FRÝBORT, přeložila Milena HÁJKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 1999.
- LE GOFF, Jacques a SCHMITT, Jean-Claude. *Encyklopedie středověku*. Přeložila Lada BOSÁKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2002.
- LE GOFF, Jacques. *Zrození očiště*. Praha: Vyšehrad, 2003.
- LÍBAL, Dobroslav. *Kostel Panny Marie na Trávníčku v Praze*. Poklady národního umění (Umělecká beseda), sv. 103. Praha: Umělecká beseda, 1948.
- LORENC, Vilém. *Nové Město pražské*. Řada stavební literatury. Praha: SNTL, 1973.
- NĚMEC, Jaroslav. *Malý traktát o úctě mariánské*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2008.
- PÁTEK, Jakub; BARUS, Martin; DRMOLOVÁ, Lucie; HRUBÝ, Petr; KOHLOVÁ, Jana et al. *Konojedská preludia*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2021.
- POCHE, Emanuel. *Praha středověká: architektura, sochařství, malířství, umělecké řemeslo*. Čtvero knih o Praze. Praha: Panorama, 1983.
- PODLAHA, Antonín a ŠITTLER, Eduard. *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze*. Dědictví sv. Prokopa. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1903.
- PRAŽÁK, Josef Miroslav; SEDLÁČEK, Josef a NOVOTNÝ, František. *Latinsko-český slovník k potřebě gymnasií a reálných gymnasií*. 5., oprav. vyd. V Praze: Unie, 1929.
- PROCACCI, Giuliano. *Dějiny Itálie*. Dějiny států. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997.
- RUBIN, Miri. *Mother of God: A History of the Virgin Mary*. Yale University Press. 2009.

SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV.: život a dílo 1316-1378*. Praha: Svoboda, 1979.

SUCHÁNEK, Drahomír a DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013.

VILLER, Marcel, CAVALLERA, Ferdinand, GUIBERT, Joseph. *Dictionnaire de spiritualite*, Tome XIV. A. Rayez contiunué par A. Derville, P. Lamarche et A. Solignac. Beauchesne Paris, 1995.

VLČEK, Pavel; FOLTÝN, Dušan a SOMMER, Petr. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997.

VLNAS, Vít; PŘIBYL, Petr a HLADÍK, Tomáš. *Florencie: město umělců, velmožů, světců a tyranů*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009.

ŽŮREK, Václav. *Karel IV.: portrét středověkého vládce*. Česká historie. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2018.

Seznam příloh

Příloha 1: Kostel Zvěstování Panny Marie Na trávníčku.....	65
Příloha 2: Svatý Filip Benicius, Michal Bernard Mandel, mramor, 1714, Karlův most, Praha.....	66
Příloha 3: Mapa klášterů Řádu služebníků Mariiných v Čechách.....	67
Příloha 4: Svatý Filip Benicius, Filip Leubner (1733-1803), kostel Nanebevzetí Panny Marie, Konojedy.....	68
Příloha 5: Svatá Juliana Falconieri, Filip Leubner (1733-1803), kostel Nanebevzetí Panny Marie, Konojedy.....	69
Příloha 5: Panna Marie zjevující se sedmi zakladatelům řádu, Filip Leubner (1733-1803), kostel Nanebevzetí Panny Marie, Konojedy.....	70

Přílohy

Příloha 1: Kostel Zvěstování Panny Marie Na trávníčku

Příloha 2: Svatý Filip Benicius – autor Michal Bernard Mandel, mramor, 1714, Karlův most, Praha

Příloha 3: Mapa klášterů Řádu služebníků Mariiných v Čechách

Příloha 4: Svatý Filip Benicijus, Filip Leubner (1733-1803), kostel Nanebevzetí Panny Marie, Konojedy

Příloha 5: Svatá Juliana Falconieri, Filip Leubner (1733-1803), kostel Nanebevzetí Panny Marie, Konojedy

Příloha 5: Panna Marie zjevující se sedmi zakladatelům řád, Filip Leubner (1733-1803), kostel Nanebevzetí Panny Marie, Konojedy

